

Tilintarkastuksen sähköistyminen

Jennyfer Shu Lin Fu

Tekijä(t) Jennyfer Shu Lin Fu	
Koulutusohjelma Liiketalouden koulutusohjelma	
Raportin/Opinnäytetyön nimi Tilintarkastuksen sähköistyminen	Sivu- ja liitesivumäärä 43+2
<p>Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää sähköisen ja digitalisoidun taloushallinnon vaikutusta auktorisoitujen tilintarkastajien käytännön työn luonteeseen sekä muutosten tuomiin hyötyihin tai haasteisiin suhteessa perinteistä taloushallintoa harjoittavaan tilintarkastuskohteeseen. Lisäksi tutkimuksessa selvitetään, kuinka tilintarkastettavan aineiston digitaalisuus vaikuttaa aineiston käsittelyyn ja data-analyysiin. Lopuksi perehdytään tilintarkastuksen tulevaisuudennäkymiin.</p> <p>Teoreettinen viitekehys rakentuu sähköistä taloushallintoa sekä tilintarkastusta koskevasta kirjallisuudesta ja artikkeleista. Viitekehyksessä on myös hyödynnetty aikaisempia lopputöitä samasta tutkimusaiheesta sekä erilaisia kirjoituksia aiheeseen liittyen.</p> <p>Tilintarkastuksen sähköistyminen on tuore aihe, mistä ei ole vielä tarpeeksi aineistoa saatavilla – opinnäytetyön empiiristä osaa varten haastateltiin kahdeksaa auktorisoitua tilintarkastajaa. Aiheen luonteen vuoksi tutkimuksessa on sovellettu laadullisen tutkimuksen menetelmää, strukturoimatonta teemahaastattelua, jotta haastateltava tilintarkastaja voisi kertoa tuttavasta ilmiöstä omin sanoin. Tämä mahdollistaa aiheeseen syvällisen perehtymisen, mikä palvelee tutkimuksen tarkoitusta.</p> <p>Tutkimuksesta kävi ilmi, että digitaalista taloushallintoa ei sovelleta vielä haastateltavien tarkastuskohteissa, vaikka suurin osa hyödyntää jo laaja-alaisesti sähköistä taloushallintoa kirjanpitojärjestelmien muodossa. Sähköinen tilintarkastus toimii sujuvasti ja tehostaa tarkastustyötä, kun sähköinen taloushallinto on hyvin järjestetty ja järjestelmät yhteisön tai säätönsisällä sekä ulkopuolisten sidosryhmien kanssa on integroitu onnistuneesti. Lisäksi tutkimuksesta nousi esille sähköisen tilintarkastuksen tuomat omat hankaluutensa, jotka haastavat tilintarkastajia jatkuvaan oppimiseen ja kouluttautumiseen. Erityisesti tulevaisuudessa tilintarkastajien tulee kehittää atk-taitojaan jatkuvasti digitalisoituvassa ja muuttuvassa ympäristössä. Tutkimuksessa korostui myös tilintarkastuksen sähköistymisen olevan tulevaisuuden trendi, jota helpottaa ja tukee robotiikka, lisäautomatisaatio, mahdollisesti tekoäly sekä raportti- tai kyselymallien yhtenäistäminen.</p>	
Asiasanat digitaalinen taloushallinto, digitalisoitu taloushallinto, tilintarkastus, sähköinen taloushallinto, sähköinen tilintarkastus, tilintarkastaja	

Sisällys

1	Johdanto	1
1.1	Työn tavoitteet ja rajausta	2
1.2	Tutkimusmenetelmä ja tutkimuksen toteutus	3
2	Sähköinen taloushallinto	6
3	Tilintarkastuksen tausta ja ohjaavat säännökset	11
3.1	Tilintarkastuksen tarkoitus	11
3.2	Tilintarkastuksen säännökset	11
3.2.1	Tilintarkastaja- ja tutkintojärjestelmän kokonaisuudistus	14
4	Lakisäätöinen tilintarkastus	16
4.1	Tilintarkastuksen keskeisiä käsitteitä	16
4.2	Tilintarkastuksen suunnittelu	18
4.3	Kirjanpidon tarkastus	20
4.4	Tilinpäätöksen tarkastus	22
4.5	Hallinnon tarkastus	24
4.6	Tilintarkastajan raportointi	26
5	Tutkimuksen tulokset	31
5.1	Laadullinen tutkimusote ja sen hyödyntäminen	31
5.2	Tutkimukseen osallistuneet tilintarkastajat	32
5.3	Tutkimustulokset	32
6	Johtopäätökset ja pohdinta	40
	Lähteet	44
	Liitteet	48
	Liite 1. Haastattelukysymykset	48

1 Johdanto

Opinnäytetyössäni tutkin tilintarkastuksen sähköistymistä, kuinka lakisääteisen tilintarkastuksen luonne on muuttunut sähköisen ja digitalisoituneen taloushallinnon myötä sekä kuinka tämä ilmiö vaikuttaa auktorisoitujen tilintarkastajien käytännön työhön. Aihe kiinnostaa minua, sillä suoritin tutkintooni kuuluvan syventävän työharjoittelun tilintarkastusyhteisössä. Omakohtainen työkokemus herätti minussa mielenkiintoa ja pohdin, kuinka alan ammattilaiset kokevat tilintarkastuksen sähköistymisen. Aihe on myös hyvin ajankohtainen alalla, mm. Suomen Tilintarkastajat ry julkaisi aiheeseen liittyvän artikkelin (Suomen Tilintarkastajat ry 2017f). Monet yritykset ovat vuosien saatossa siirtyneet sähköiseen kirjanpitoon, jolloin aineisto on saatavilla aikaan ja paikkaan sitomatta. Lisäksi aineiston arkistointi on sähköisesti helpompaa suhteessa perinteisiin keinoihin.

Lakisääteisellä tilintarkastuksella tarkoitetaan yhteisön tai säätiön kokouksen tai vastaavan toimielimen toimeksiannosta suoritettavaa tilintarkastusta, jossa tarkastuksen pääteeksi tilintarkastaja kykenee antamaan riippumattoman lausunnon eli tilintarkastuskertomuksen, onko tilinpäätös sekä mahdollinen toimintakertomus ja muiden säännösten mukaiset tilinpäätökseen liitettävät asiakirjat olennaisilta osin voimassa olevien säädösten mukaisia ja antaako tilinpäätös toimintakertomuksineen kirjanpitolaissa säädetyn mukaisesti oikean ja riittävän kuvan tarkastettavan kohteen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. Lisäksi tilintarkastajan tulee antaa lausunto hallinnon eli tarkastuskohteen vastuuvollisten toiminnan laillisuuden tarkastamisesta (Halonen & Steiner 2010, 13-14; Korkeamäki 2017, 37). Lähtökohtaisesti tilintarkastajien päätehtävänä on varmentaa yrityksen taloudellisten tietojen luotettavuus eli tilintarkastajat eivät tuota yrityksestä uutta tietoa, vaan he varmentavat yrityksen antamaa tietoa. Tilintarkastajien tehtävänä on varmistaa, että tarkastuskohteen sidosryhmillä, kuten omistajilla ja viranomaisilla on oikeat ja riittävät taloudellista tilannetta kuvaavat raportit käytettävissä, eikä tehdä yrityksen tai sen johdon puolesta johtopäätöksiä tai business controllerin tavoin ennustaa yrityksen tulevaisuutta (Horsmanheimo & Steiner 2017, 23; Korkeamäki 2017,39-40).

Teknologian kehittymisen, digitalisaation ja robotisaation myötä - on väistämätöntä, että sähköistyminen näkyy tulevaisuudessa tilintarkastajien työssä, kun nykyisin suurin osa tilintarkastettavien kohteiden kirjanpitoaineisto säilytetään sähköisessä muodossa erilaisissa järjestelmissä joko yhtiön oman IT-tuen suunnittelemina tai ulkoistettuna. Usein alan ulkopuoliset sekoittavat termit ”digitaalinen taloushallinto”, ”digitalisoitunut taloushallinto” ja ”sähköinen taloushallinto” käyttämällä niitä synonyymeinä. Digitalisoituneella taloushallinnolla tarkoitetaan sitä, että kirjanpito syntyy automaattisesti kirjanpidon dokumenttien

avulla, kun taas taloushallinnon sähköistämisen tavoitteena on tehostaa yrityksen taloushallintoa, esimerkiksi tietotekniikan, internetin tai sähköisten palveluiden välityksellä. Digitaalinen taloushallinto tarkoittaa kaikkia kirjanpidon sekä sen osaprosessien tapahtumien käsittelemistä mahdollisimman automatisoituneesti ilman paperia sekä aineiston käsittelyä digitaalisessa muodossa (Lahti & Salminen 2014, 15-28). Sähköisen taloushallinnon avulla tilintarkastusta on mahdollista suorittaa sähköisesti, mikä helpottaa tilintarkastajien työtä muuttamatta kuitenkaan tarkastustyön alkuperäistä tavoitetta eli varmentaa yritysten taloudellisten raporttien antamaa oikeaa ja riittävää kuvaa yrityksen taloudesta. Käytännössä tilintarkastaja antaa lausunnon tilinpäätöksen ja mahdollisen toimintakertomuksen laadinnan oikeellisuudesta peilaten voimassa oleviin säännöksiin ja määräyksiin (Tomperi 2016, 11).

Digitalisaatio sekä taloushallinnon sähköistyminen ovat väistämätön muutos tulevaisuudessa, sillä paperittomuuteen on jo pyritty siirtymään asteittain 1990-luvulta lähtien. Tänä päivänä suurin osa kirjanpidosta tehdään jo sähköisissä järjestelmissä ja valtaosa yhtiöistä Suomessa ovat siirtyneet verkkolaskutukseen resurssien salliessa. Digitaalinen taloushallinto parantaa tehokkuutta, sillä automatisoituneet järjestelmät hoitavat suuren osan rutiinitehtävistä tai tehtävät, jotka vaativat ennen manuaalista tallentamista. Samalla inhimilliset tallennus- tai laskuvirheet vähenevät (Lahti & Salminen 2014, 28-32.). Emo- ja tytäryhtiöiden yhteistyö sekä taloudellisten tilanteiden raportointi molempiin suuntiin, talousraporttien käsittely ja tarkastelu on mahdollista reaaliaikaisesti, kun taloushallinto ei ole paikkaan tai aikaan sidottua (Lahti & Salminen 2014, 32.). Samalla yritysten läpinäkyvyys paranee, ja yritykset voivat säästää ympäristöä arkistoimalla kirjanpitomateriaalit sähköisesti ja palkkaamalla vähemmän henkilöstä hoitamaan rutiininomaisia tehtäviä. Kun taloushallinto on digitalisoituneempaa, inhimillisten virheiden mahdollisuus on pienempi, jolloin esimerkiksi tilintarkastajat voivat keskittyä varsinaiseen tarkastustyöhön.

1.1 Työn tavoitteet ja rajaus

Opinnäytetyöni tutkimusongelma on, kuinka taloushallinnon sähköistyminen vaikuttaa auktorisoitujen tilintarkastajien työhön. Tarkoituksena on saada selkeä kuva, kuinka tilintarkastus on kehittynyt vuosien saatossa paperisten kirjanpitoaineistojen tilintarkastamisesta aina nykyisten sähköisten aineistojen tarkastukseen asti. Kaikki yritykset eivät ole vielä siirtyneet täysin sähköiseen taloushallintoon, joten otan näkökulmaksi myös, kuinka tilintarkastajien data-analyysi ja asiantuntijatyö eroavat perinteisestä ja sähköisestä tilintarkastuksesta. Lisäksi opinnäytetyöni keskiössä on tutkia, miten tilintarkastuksen rooli on muuttunut digitalisoitumisen myötä, kuinka tilintarkastajat ovat joutuneet muuttamaan

työskentelytapojaan ja mitä muutos on tuonut mukanaan, onko muutoksen myötä mm. datan analysointi helpottunut. Samalla sivuan hieman tilintarkastuksen tulevaisuuden näkymien arviointiin ja ennustuksiin. Tutkimusaiheeseeni perehtymisessä käytän apunani kirjallisuutta koskien taloushallinnon digitalisoitumista sekä sähköistä taloushallintoa, sillä näistä on artikkeleita sekä kirjallisuutta saatavilla. Hyödynnän myös aiheesta aiemmin tehdyjä korkeakoulujen lopputöitä. Tilintarkastuksen sähköistymisestä ei ole kirjoitettu yhtä paljon, sillä ilmiö on vielä tuoreehko, mutta saatavilla olevien teosten lisäksi haastattelen auktorisoituja tilintarkastajia tutkimukseni tueksi. Haastattelujen avulla toivon voivani syventää teoreettisen viitekehyksen kokonaiskuvaa tilintarkastajien kokemuksista ja näkemyksistä tutkimusongelmastani.

Tilintarkastusvelvollisia ovat muun muassa osakeyhtiöt, asunto-osakeyhtiöt ja osuuskunnat. Nämä yhteisöt ovat pääsääntöisesti velvollisia valitsemaan tilintarkastajan suorittamaan tilintarkastuksen. Julkisyhteisöillä, kuten valtioilla, kunnilla ja seurakunnilla on omat tilintarkastusta säätelevät erityislait (Tomperi 2016, 15.), tästä syystä rajaan opinnäyttyöni tutkimuskohteet koskemaan vain yksityisen puolen tilintarkastustoimeksiantoja. Lisäksi rajaan työstäni pois IFRS:n (=International Financial Reporting Standards) eli kansainvälisten tilinpäätöstietojen laatimista koskevien standardien mukaan laaditut tilinpäätökset pois. Keskityn Suomessa toimivien yhteisöjen ja säätiöiden tilinpäätöksiin, jotka soveltuvat Suomessa noudatettuja lakeja, säännöksiä ja määräyksiä – näistä yleisesti käytetty lyhenne on FAS eli Finnish Accounting Standards (Halonen & Steiner 2010, 387).

1.2 Tutkimusmenetelmä ja tutkimuksen toteutus

”Tilintarkastuksen sähköistyminen” aiheena vaatii syvempää perehtymistä, siksi valitsen laadullisen menetelmän eli kvalitatiivisen tutkimusmenetelmän aiheen tutkimista varten. Laadullisella tutkimuksella tarkoitetaan tutkimusotetta, joka pyrkii ja mahdollistaa tietyn ilmiön syvällisen ymmärtämisen ja kuvaamisen. (Kananen 2015, 70-71; Kananen 2014, 18-20).

Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on helpottaa tutkittavan ilmiön kokonaisvaltaista ymmärtämistä. Usein laadullinen tutkimus toteutetaan haastattelemalla ja kyselemällä haastateltavien kokemuksista ja näkemyksistä tutkittavasta aiheesta. Laadullisen tutkimuksen haastattelun voi toteuttaa lomake-, teema- tai avoimena haastatteluna. Aineisto perustuu tutkijan omiin havainnoiteihin sekä käytyihin keskusteluihin, joiden pohjalta tutkija rakentaa omaa käsitystään tutkittavasta ilmiöstä. Kvalitatiivinen tutkimus on usein hypoteesiton, ja tutkimukseen valitaan harkinnalla joukko – satunnaisotosta ei käytetä. Lisäksi on myös tyypillistä laadulliselle tutkimukselle, että tutkimusongelma muokkaa itseään tutkimuksen

edetessä (Vilkkä 2007). Etenkin tilanteessa, jossa tutkittavasta aiheesta eli tässä tapauksessa tilintarkastuksen sähköistymisestä ei ole olemassa vielä paljon materiaalia, on strukturoimattoman haastattelun muoto luonnollisin tapa toteuttaa haastattelu. Tämä mahdollistaa ilmiön syvällisen ymmärtämisen, ja lisäkysymyksiä voi esittää tarvittaessa haastattelun edetessä. Haastattelut toteutan kuitenkin teemahaastatteluna eli haastattelukysymykset on rakennettu teemojen ympärille. (Kananen 2015, 142-145; Kananen 2014, 76-77). Tällä menettelyllä varmistan, että haastattelun aikana pysyn tutkittavassa ilmiössä haastateltavan kanssa asettamalla etukäteen ennakoteemat. Kun haastattelu ei ole strukturoitu, on minulla mahdollisuus saada tietoa suunniteltujen kysymysten ulkopuolelta.

Haastattelemalla nykyisiä HT- ja KHT- tilintarkastajia mahdollisuuksien mukaan eri kokoisista tilintarkastusyhtiöistä sekä eri ikäisiä tilintarkastajia – on minulla parempi mahdollisuus saada laajempi näkemys tutkittavasta aiheesta. Kokeneemmat tilintarkastajat ovat olleet mukana tilintarkastuksen kehityksessä ennen sähköisen taloushallinnon aikoja, jolloin he mahdollisesti voivat tuoda tuoreita näkemyksiä opinnäytetyöhöni. Rajaan tutkimuksestani pois JHT-tilintarkastajat, sillä he ovat julkishallinnon ja -talouden erikoistumistutkinnon suorittaneita tilintarkastajia ja tutkimukseni keskiössä ovat pääosin yksityisen puolen tilintarkastustoimeksiannot. Tavoitteenani olisi saada haastateltua 10-12 auktorisoitua tilintarkastajaa, jotka tilintarkastavat pääosin yksityisiä osakeyhtiöitä, sillä tässä työssä keskityn tutkimaan nimenomaan osakeyhtiöiden tilintarkastusten sähköistymistä tilintarkastuksen näkökulmasta. Auktorisoituja tilintarkastajia lähestyisin lähettämällä heille sähköpostia ensin ja tiedustelisin heidän halukkuuttaan osallistua haastatteluun tutkimustyötä varten. Yhteystiedot saisin eri tilintarkastusyhtiöiden kotisivujen tai tuttujen kautta. Sopisin tämän jälkeen tarkemmasta ajankohdasta ja -paikasta haastateltavan tilintarkastajan kanssa. Lisäksi lähettäisin heille noin viikko ennen haastattelua tutkimushaastattelun teemat. Tutkimuspohjaisen opinnäytetyön tukena käytän monipuolisesti saatavilla olevaa lähdekirjallisuutta sekä artikkeleita teoreettisena viitekehyksenäni soveltuvien osien haastattelujen lisäksi.

Tutkimukseni aloitan perehtymällä käytettävissä olevaan teoreettiseen viitekehykseen sekä muuhun materiaaliin, mukaan lukien aikaisempiin aiheeseen liittyviä tai samasta aiheesta tehtyihin ammattikorkeakoulun tai kauppakorkeakoulun lopputöihin (Juutinen 2013; Sivonen 2016). Tämän jälkeen määrittelen sähköisen, digitaalisen ja digitalisoidun taloushallinnon käsitteet. Lisäksi selitän näiden erot perinteiseen taloushallintoon nähden. Syvennyn myös tilintarkastuksen prosessiin, jotta saan kokonaiskuvan tilintarkastajan käytännön työstä ennen kuin pohdin tilintarkastuksen sähköistymisen tuomista muutoksia tilintarkastajan jokapäiväiseen arkeen sekä tulevaisuuden näkymiin. Tätä ennen tutkin taloushallinnon kehitystä 2000-luvulta tähän päivään asti, jotta voisin ymmärtää paremmin

taloushallinnon sähköistymisen ja digitalisoitumisen vaikutukset tilintarkastustyön luonteessa. Tämän ilmiön syvällistä ymmärtämistä varten haastattelen eri taustaisia auktorisoituja tilintarkastajia erilaisista tilintarkastusyhteisöistä.

2 Sähköinen taloushallinto

Taloushallinto -termi on yleisesti käytetty laskentatoimen kirjallisuudessa, vaikka sitä ei ole tarkkaan määritelty. Usein sana ymmärretään laskentatoimen sisäisenä tekniikkana tai se yhdistetään kirjanpitolainsäädäntöön. Taloushallinto käsittää järjestelmän, jonka avulla yhteisön johto tai ylin päättävä elin voi seurata organisaation taloudellista kehitystä ja sen tapahtumia. Sidosryhmille voidaan tämän jälkeen raportoida yhteisön taloudellisesta asemasta. Taloushallinto on johdonmukaisuutensa vuoksi jaettu kahteen kategoriaan: ulkoiseen ja sisäiseen laskentatoimeen. Ulkoisen laskentatoimen päätarkoitus on tuottaa informaatiota organisaation ulkopuolisille sidosryhmille, kuten viranomaisille, omistajille, toimittajille sekä muille ulkoisille yhteistyökumppaneille. Jälkimmäinen nimensä mukaisesti raportoi sisäisesti organisaation johdolle taloudellisesta tilanteesta. Taloushallinnon jaottelu kahteen osaan eivät käytännössä toteudu nykymaailmassa, sillä sisäinen ja ulkoinen laskentatoimi ovat integroituneet tiivisti toisiinsa (Lahti & Salminen 2014, 15-16).

Taloushallinto voidaan nähdä strategisesti liiketoimintaprosessina tai yhtenä yrityksen tukitoimintona. Toisaalta taloushallinnon kokonaisuutta voi tarkastella myös pienempinä kokonaisuuksina, jotta kokonaisuuden jäsentely helpottuisi. Alalla olevat asiantuntijat, ohjelmistotalot ja konsultit jakavat taloushallinnon kokonaisuuden taloushallinnon eri prosesseihin eli ns. osakirjanpitoihin. Osakirjanpitoon kuuluvat, esimerkiksi ostolasku- ja myyntilasku-, maksuliikenne-, palkkakirjanpito-, käyttöomaisuuskirjanpito- sekä matka- ja kululaskuprosessit (Lahti & Salminen 2014, 17). Näistä yleisimmät prosessimuodot lienevät kuitenkin ostolasku-, myyntilasku- ja maksuliikenneprosessi.

Sähköisellä taloushallinnolla tarkoitetaan taloushallintoon liittyvien prosessien, kuten laskutuksen, ostolaskujen vastaanoton, laskujen hyväksynnän ja kierrätyksen sekä palkanmaksun hoitamista sekä tehostamista tietotekniikkaa, sovelluksia ja internetiä sähköisiä palveluja, kuten erilaisia kirjanpidonjärjestelmiä hyödyntämällä (Lahti & Salminen 2014, 26; ite wiki oy 2017) eli toisin sanoen puhutaan taloushallinnon rutiinitöiden automatisoinnista eli digitalisoitumisesta. Automatisaation avulla ohjelmistot tekevät suurimman osan työstä (Talousverkko 2016.). Yksinkertaisimmillaan sähköinen taloushallinto tarkoittaa sitä, että paperinen asiakirja skannataan PDF -muodoksi, minkä jälkeen se arkistoidaan verkkolevylle.

Digitaalisuus tarkoittaa sähköisessä muodossa olevan tiedon käsittelyä, siirtoa, esittämistä sekä tiedon tallettamista. Digitaalista tietoa käsitellään tai siirretään erilaisilla sovelluksilla tai ohjelmistoilla joko langattomasti tai langallisesti. Tieto on itsessään sähköisessä muodossa tuotettuna ohjelmistokielenä. Verrattuna perinteisessä fyysisessä muodossa

olevaan tietoon, on digitaalisessa muodossa olevaa tietoa helpompi käsitellä, analysoida sekä varastoida eli tallettaa (Lahti & Salmi 2014, 19). Kun kaikki taloushallinnon datavirrät ja käsittelyvaiheet automatisoidaan ja käsitellään digitaalisessa muodossa, kutsutaan sitä digitaaliseksi taloushallinnoksi. Digitaalisessa taloushallinnossa kaikki kirjanpidon sekä sen osakirjanpidon tapahtumat luodaan ja käsitellään mahdollisimman automaattisesti ja paperittomasti – tästä syystä digitaalista taloushallintoa voidaan kutsua myös automaattiseksi taloushallinnoksi (Lahti & Salmi 2014, 24). Käytännössä täysin digitaalista taloushallintoa ei ole vielä olemassa, sillä nykyiset kirjanpidonjärjestelmät vaativat enemmän tai vähemmän manuaalista työtä eri prosessien kohdissa, sillä eri osakirjanpitojärjestelmät eivät integroidu keskenään ja järjestelmät eivät ole kehittyneet tarpeeksi, jotta digitaalinen taloushallinto toteutuisi.

Eri organisaatioiden välinen tiedonsiirto (OVT) on ollut mahdollista teknologian puolesta, vaikka sitä harjoitetaan todellisuudessa melko vähän huolimatta siitä, että teknologia on ollut kypsä siihen kolmen vuosikymmenen ajan. OVT:n tarkempi määritelmä on Lahden ja Salmen (2014, 20) mukaan ”määrämuotoista, automatisoitua ja ennen kaikkea sähköistä tiedonvaihtoa yritysten välillä.” Yritys lähettää tilauspyynnön tavarantoimittajalle, joka kuittaa saadun pyynnön lähettämällä asiakasyritykselle tilausvahvistuksen. Näin molemmat osapuolet voivat varmistua, että tilaus on vastaanotettu. Tapahtumaketju perustuu siihen, että yritysten tiedonhallintajärjestelmät vaihtavat keskenään ennalta määrättyjä viestejä eli sanomia tai datavirtoja. Tiedonvaihdon taustalla ovat ennalta määrätty koreografiat, jotka määräävät, mitä sanomia lähetetään tietyssä vaiheessa. Vuonna 2010 OVT:n tutkimuksen mukaan OVT:n levinneisyysaste vaihteli mikroyritysten noin 30 %:n tasolta suurten yritysten kohdalla 80 %:iin. Suuremmissa yrityksissä oli yleisempää OVT:n käyttö, erityisesti tilaus-toimitusketjun, tullauksen, kuljetuksen ja varastoinnin osalta, kun taas laskutuksen ja verotuksen osalta suosio oli samalla tasolla niin suurempien kuin keski- ja pienyritysten osalta. Organisaatioiden välisen tiedonsiirron käytöllä on yhteys yrityksen kokoluokkaan. (Lahti & Salmi 2014, 19, 24). Automatisoinnin tarkoituksena on poistaa taloushallintomateriaalin käsittelyssä (Lahti & Salmi 2014, 25.), esimerkissä automatisoinnin avulla säästetään ylimääräistä manuaalista tiedonsyöttöä. Kun järjestelmä ohjataan kuittaamaan vastaanotettu tilaus, minkä jälkeen myyntitilaus ilmestyy myyntireskontralle ja sitä kautta kirjanpitoon, ei resursseja tarvita tilauksen manuaaliseen syöttöön myyntitilauksesta myyntireskontralle ja sieltä pääkirjanpitoon, jolloin manuaalisen syötön aiheuttamat virheen mahdollisuus pienenee.

Ostolaskujen käsittely vie useimmiten eniten talousosaston resursseja – tästä syystä sen automatisaatiolla ja tehostamisella organisaatio hyötyy eniten. Suurimmat yritykset ja julki- set organisaatiot ovat tehneet päätöksen, että he vastaanottavat vain verkkolaskuja. Suo- messa jopa noin 70 % yrityksistä käyttävät verkkolaskutusta (Lahti & Salmi 2014, 52). Os- tolaskujen käsittely digitaalisesti edellyttää, että ostolaskun lähettäjä ja sen vastaanottaja käyttävät järjestelmiä, jotka tukevat verkkolaskutusta. Verkkolaskutuksessa laskun tiedot siirtyvät suoraan sähköisesti laskuttajan laskutusjärjestelmästä laskun vastaanottajan jär- jestelmään, joka käsittelee ostolaskuja. Laskun lähettäjä voi liittää verkkolaskun datamuotoiseen aineistoon laskun kuvan tai sen voi vastaanottaja käydä tulostamassa itse data- muotoisena aineistona. Verkkolaskun datamuotoinen kuva arkistoidaan, ja sitä hyödynne- tään myös laskun asiatarastuksessa sekä hyväksymisessä. Verkkolaskulla olevan tiedon avulla voidaan automatisoida laskun tiliöinti eli kohdistaa kulu oikealle tilille tilikartan mu- kaan (Talouhallintoliitto 2017b.), hoitaa hyväksyntä sekä täsmäyttää ostolasku tehtyyn tilaukseen tai sopimukseen. Verkkolaskutus on täten olennainen osa digitaalista taloushal- lintoa, mikä lisää myös merkittävästi tehokkuutta talouhallinnossa (Lahti & Salmi 2014, 26). Monissa organisaatioissa käsitellään laskut paperisina, jolloin saapuvat laskut skan- nataan sähköiseen muotoon (Lahti & Salmi 2014, 52) – tällöin kyseessä on sähköinen ta- loushallinto.

Myyntilaskutuksen tehokkuus ja automatisaatio ovat yhteisölle keskeistä, sillä viive tai virhe laskutuksessa voi pahimmillaan vaarantaa yhtiön maksuvalmiutta (Lahti & Salmi 2014, 78.). Yleisimmin käytössä olevat sähköiset laskutuskanavat ovat verkkolaskut, e- kirje -laskut, EDI-laskut ja sähköpostilaskut. E-kirjeet ja sähköpostin kautta toimitetut las- kut eivät ole varsinaisia sähköisiä laskuja, sillä ne vaativat enemmän tai vähemmän ma- nuaalista paperin käsittelyä tai tietojen tallettamista. Monissa suuryrityksissä on käytössä EDI-laskutus, joka on osa organisaatioiden välistä tiedonsiirtoa. EDI:n etuna on ollut tar- peeksi kattavat laskun rivitiedot, joiden avulla vastaanottaja on pystynyt käsittelemään saapuvan laskun tehokkaasti. Suomessa laskuttajan tulee kytkeytyä toimivaan verkkolas- kutusoperaattoriin lähettääkseen verkkolaskuja. Laskuaineisto siirretään tällöin laskuttajan laskutusjärjestelmästä operaattorille, joka välittää ja muokkaa aineiston toisenlaiseen muotoon tarvittaessa. Toimiva sähköinen myyntilaskutus edellyttää sitä, että yritys pitää yllä ajantasaista asiakasrekisteriä, jotta oikea laskutustapa toteutuu ja laskulle tulevat au- tomaattisesti oikeat tiedot (Lahti & Salmi 2014, 92-93, 84-85). Finanssialan keskusliiton ja Elinkeinoelämän keskusliiton selvityksen (2013) mukaan 70 %:lla kaikista yrityksistä käyt- tivät verkkolaskutusta, mutta kuluttaja-asiakkaihin keskittyvistä yrityksistä vain 50 % käytti verkkolaskutusta (Lahti & Salmi 2014, 80; Yrittäjät 2014).

Digitaalisessa taloushallinnossa kaikki taloushallinto- ja kirjanpitomateriaali ovat sähköisessä muodossa, mutta taloushallinnon tapahtumat ja prosessit sekä raportointi tapahtuvat automaattisesti. Täydellisessä digitaalisessa taloushallinnossa kaikki aineisto käsiteltäisiin sähköisesti, eri sidosryhmien järjestelmät tai sovellukset on integroitu prosesseihin hyvin eli järjestelmät ”keskustelevat keskenään”, tiedonsiirrot tapahtuisivat sähköisesti, tietoa voidaan tarkastella sähköisesti ja arkistointi on myös sähköistä. Tilanteessa, jossa toimittajayritys lähettää paperisen laskun tilaajayritykselle, joka muuttaa laskun sähköiseksi skannaamalla – eivät esimerkissä täytä digitaalisen taloushallinnon ehtoja, sillä tämä edellyttäisi aineiston käsittelyä sähköisesti koko arvoketjussa. Kyseinen tilanne täyttää sähköisen taloushallinnon ehdot, mikä toimii hyvänä esimerkkinä digitaalisen taloushallinnon esiasteesta (Lahti & Salmi 2014, 26).

Perinteiseen taloushallintoon nähden digitalisoitu taloushallinto lisää tehokkuutta ja nopeutta. Samanaikaisesti henkilö- ja arkistointiresursseja vapautuu, kun manuaalista ylimääräistä työtä ei tarvitse tehdä eikä kirjanpidon materiaaleja tarvitse enää säilyttää paperimuodossa mapeissa ollen näin myös ekologinen ratkaisu. Oikein koodattu ja automatisoitu järjestelmä luo digitaalisen taloushallinnon maailman, joka lisää läpinäkyvyyttä ja vähentää virheitä, kun inhimilliset tallennus- ja laskuvirheet vähenevät. Organisaatioille tämä tarkoittaa säästöjä muun muassa henkilöstökuluissa ja vähentää yrityksille kohdistuvaa kontrolli- sekä vastuuvaatimusten aiheuttamaa räsitusta. Toisaalta digitaalisuus mahdollistaa ajasta tai paikasta riippumattoman työskentelyn, kuten kululaskun tarkastamisen ja hyväksynnän tai raportoinnin tarkastelun (Lahti & Salmi 2014, 32-33).

Tämän hetkinen teknologia mahdollistaa, että suurin osa tietovirroista kulkevat digitaalisessa muodossa. Tulevaisuudessa siirrytään automatisaation vaiheeseen, jolloin hyödynnetään digitaalista dataa talousprosessien ja raportoinnin automatisoimiseksi. Prosessit automatisoidaan sovittamalla transaktioiden sisältämä data muun muassa voimassa olevien säännösten kanssa. Tämä tehostaa taloushallintoa ja vapauttaa henkilöresursseja keskittymään muuhun työhön, kuten poikkeustapausten käsittelyyn, kun enää ei tarvitse keskittyä manuaalista työtä vaativiin perustransaktioihin. Raportointi eri tahoille ja sidosryhmille voidaan myös automatisoida sekä sisäiseen että ulkoiseen taloushallinnon tarkoitukseen. Tällä hetkellä taloushallinnossa ei ole käytössä viimeisimpiä teknologia- ja muita innovaatioita, sillä ne tulevat hieman viiveellä. Ennustetaan kuitenkin, että lähitulevaisuudessa keinoälyä tullaan hyödyntämään taloushallinnon ohjelmistoissa ja automatisoidussa digitaalisessa taloushallinnossa, jolloin henkilöresursseja tarvitaan entistä vähemmän (Lahti & Salmi 2014, 27-28).

Digitaalisuus on pisimmillään Suomessa suomalaisissa suuryrityksissä, sillä suurimmilla yrityksillä on lähes kaikilla käytössä ostolaskujen sähköinen käsittely- ja kierrätystoiminto ja taloushallintoon liittyvä automatisaatio on kehittyneempää kuin pk-yrityksillä. Myöskin suuret toimittajat lähettävät verkkolaskutuksen välityksellä myyntilaskunsa (Lahti & Salmi 2014, 30). Automatisaation myötä taloushallinnon työt tehostuvat, mutta samalla taloushallinnon työpaikkoja tulee vähentymään tulevaisuudessa. Digitaalisuus muuttaa väistämättä taloushallinnon alalla olevien toimenkuvia, työtehtäviä sekä asettaa uusia vaatimuksia heille, esimerkiksi nykyisin alalle hakeutuvilta edellytetään eri järjestelmien hallintaa tai digitaalisuuden tuomien hyötyjen nopeaa omaksumista (Lahti & Salmi 2014, 30-31).

3 Tilintarkastuksen tausta ja ohjaavat säännökset

Lakisääteinen tilintarkastus suoritetaan erikseen jokaisella tilikaudella joko tilikauden aikana tai tilikauden lopuksi. Tilintarkastus käsittää tilintarkastuslain 3 luvun 1 § mukaan yhteisöjen tai säätiöiden kirjanpidon, tilinpäätöksen, toimintakertomuksen ja hallinnon lakisääteistä tarkastusta. Auktorisoitu tilintarkastaja raportoi tilintarkastuksen päätökseksi tarkastuskohteesta antamalla tilintarkastuskertomuksen (Suomen tilintarkastajat ry 2017c).

3.1 Tilintarkastuksen tarkoitus

Tilintarkastus kehittyi 1800 -luvulla, kun länsimaissa yhteiskunnat ja talous kehittyivät nopeaan tahtiin, ja yrityksessä haluttiin keskittyä ammattimaiseen johtoon. Samaan aikaan johto ja yrityksen omistajat olivat eriytyneet. Yritysten omistajilla ei ollut aikaa tai mahdollisuutta valvoa ja seurata johdon toimintaa, minkä johdosta syntyi tarve ulkopuolisille valvonta- ja seurantapalveluille. Omistajat halusivat varmistaa, että heidän etunsa oli turvattu, ja johdon heille toimittamat taloudelliset tiedot yrityksen taloudesta sekä toiminnasta antavat oikean kuvan. Tästä syntyi tilintarkastuksen alkuperäinen tehtävä, joka lähti ajan saatossa kehittymään ja tilintarkastus muotoutui yhä monimuotoisemmaksi (Horsmanheimo & Steiner 2017, 23).

Tilintekovelvollisuus on tilintarkastuksen perusta. Tällä tarkoitetaan sitä, että toinen osapuolista on velvollinen toimimaan toisen osapuolen hyväksymällä tavalla ja hän on valmis kertomaan toiselle osapuolelle toimistaan eli tilittämään. Tilintekovelvollisuus ei ole sidottu vain kahteen osapuoleen, vaan tilitystä voidaan tehdä useamman osapuolen kesken (Tomperi 2016, 6; Horsmanheimo & Steiner 2017, 24). Tilintekovelvollisuus voi olla joko lakisääteinen tai sopimukseen perustuva. Esimerkiksi osakeyhtiössä hallituksen on esitettävä tilinpäätös ja toimintakertomus kirjanpito- ja osakeyhtiölain edellyttämällä tavalla eli hallitus tilittää osakeyhtiölle, mikäli osakkaat eivät ole tyytyväisiä hallituksen toimiin, hallituksen jäsenet voidaan erottaa. Kun taas tilintarkastuksessa tilintekovelvollisuus täyttyy lakisääteistä tilintarkastusta suorittamalla sekä raportoimalla toimeksiantajalle.

3.2 Tilintarkastuksen säännökset

Tilintarkastuksen yleisestä ohjauksesta, valvonnasta ja kehittämisestä vastaa Patentti- ja rekisterihallituksessa (PRH) toimiva Tilintarkastusvalvonta (Tomperi 2016, 15). PRH:n välittömästi pääjohtajan alainen toimintayksikkö on Tilintarkastusvalvonta, jonka tehtävät on säännelty tilintarkastuslaissa. Tilintarkastusvalvonta vastaa muun muassa tilintarkastajien hyväksymisestä ja hyväksymisjärjestelmästä sekä sen kehittämisestä, laadunvalvonnasta,

huolehtii tilintarkastuksen kehityksestä ja ohjauksesta sekä valvoo, että tilintarkastajat pitävät yllä ammattitaitoaan. Osana laadunvalvontaa tilintarkastusvalvonnan asiantuntijat tekevät säännöllisin ajoin laaduntarkastuksia tilintarkastajille, joille voidaan tarkastuksen perusteella antaa suosituksia ja ohjeita tai määrätä laaduntarkastusta uusintatarkastuksilla (Horsmanheimo & Steiner 2017, 70; Tomperi 2016, 16; Korkeamäki 2017, 23-24). Tilintarkastusvalvonnassa toimii itsenäinen ja riippumaton Tilintarkastuslautakunta, joka päättää tilintarkastuksen ohjaukseen liittyvistä asioista sekä päättää annetaanko tilintarkastajalle huomautus tai varoitus. Lautakunta käsittelee myös tilintarkastusvalvonnan virkamiesten esittelystä tutkinta-asiat sekä mahdolliset oikaisuvaatimukset. Euroopan Unionin tilintarkastuksen valvontaelimenä toimii The European Group of Auditor's Oversight Bodies (EGAOB), joka koordinoi Euroopan Unionin jäsenmaiden tilintarkastuksen valvontaelinten toimintaa (Tomperi 2016, 16; Korkeamäki 2017, 24).

Tilintarkastusta säätelevää yleislakia kutsutaan tilintarkastuslaiksi. 1.1.2016 astui voimaan uusi tilintarkastuslaki (1141/2015), ja sitä tulee noudattaa ellei toisin säädetä. Uuden lain voimaan astumisen jälkeen tilintarkastuslakiin tehtiin muutoksia lainmuutoksella (622/2016), ja muutokset tulivat voimaan 19.8.2016 alkaen. Muutosten myötä myös useat muut lait muuttuivat. Nykyisin tilintarkastajajärjestelmää koskeva sääntely on keskitetty yhteen tilintarkastuslakiin (Horsmanheimo & Steiner 2017, 114). Yleislain luonteesta johtuen tilintarkastuslaki lähtökohtaisesti väistyy, mikäli muualla lainsäädännössä säädetään toisin. Viime vuosina lainsäädäntöä on uudistettu lakipaketeissa, jolloin tilintarkastuslain päivittämisen ohella on muutettu useita muita lakeja. Tällöin ei synny tilannetta, jossa muut lait poikkeaisivat tilintarkastuslain säännöksistä, vaan täydentävät sitä (Horsmanheimo & Steiner 2017, 121).

Tilintarkastuslakia sovelletaan kirjanpitovelvollisten yhteisöjen ja säätiöiden tilintarkastuksessa sekä toimiin, jotka muualla laissa tai asetuksessa säädetään tilintarkastajan tehtäväksi tai jonka perusteella tilintarkastaja antaa kirjallisen lausunnon viranomaisen tai tuomioistuimen käyttöön (TTL 1:1). Tilintarkastusasiakkaalle eli lähinnä tilintarkastusvelvollisille tarkoitetut pykälät on sijoitettu tilintarkastuslain alkuun (1-5 luvut) ja viranomaisille tarkoitetut hallinnolliset säännökset ovat lain loppupuolella (6-10 luvut). Tilintarkastuslaissa on säännökset, jotka ohjaavat muun muassa tilintarkastuksen lisäksi tilintarkastajien hyväksyntää, tilintarkastusvelvollisuutta ja laki sääntelee myös rangaistus- sekä vahingonkorvaussäännöstä ja salassapitovelvollisuutta. Erilaiset säännökset yhteisölaissa koskevat myös tilintarkastusta, kuten osakeyhtiölaki, osuuskuntalaki ja yhdistyslaki. Tilintarkastuksen säännöksiä säädetään tilintarkastusasetuksessa (1377/2015) (Tomperi 2016,13; Halonen & Steiner 2010, 28-29; Horsmanheimo & Steiner 2017, 121; Korkeamäki 2017, 10).

Uuden tilintarkastuslain voimaan astumisen lisäksi, samaan aikaan eli 1.1.2016 lähtien astui voimaan Työ- ja elinkeinoministeriön valmisteleva valtioneuvoston asetus tilintarkastuksesta (1377/2015). Valtioneuvoston asetus sisältää tarkennuksia tilintarkastusvalvonnan ylläpitämään tilintarkastajarekisterin ylläpitoa koskien sekä tilintarkastajan hyväksymisedellytyksistä (Horsmanheimo & Steiner 2017, 124-127).

Tilintarkastuslain mukaan tilintarkastajan on noudatettava hyvää tilintarkastustapaa kaikkia tilintarkastajan tehtäviä suoritettaessa – näihin lukeutuvat lakisääteinen tilintarkastus sekä muut sopimukseen perustuvat tehtävät (TTL 4:3; Horsmanheimo & Steiner 2017, 158). Hyväksi tilintarkastustavaksi katsotaan kansainvälisten tilintarkastusstandardien noudattaminen, vaikka EU:ssa ei ole vielä hyväksytty kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja sovellettavaksi. Tilintarkastajan tulee toiminnassaan noudattaa sekä eettisesti että ammatillisesti hyväksyttäviä periaatteita, jotta hänen toimintaansa voidaan lukea yleisellä tasolla noudattaneen hyvää tilintarkastustapaa (Horsmanheimo & Steiner 2017, 158-159; Korkeamäki 2017, 11).

Suomen tilintarkastuslakiin vaikuttavat myös erilaiset säädökset, kuten Euroopan Unionin (EU) parlamentin ja neuvoston antama direktiivi (2006/43/EY) tilinpäätösten ja konsolidoitujen tilinpäätösten lakisääteisestä tilintarkastuksesta. Tilintarkastusdirektiivi sääntelee tilintarkastajan hyväksymismenettelyä ja rekisteröintiä, tilintarkastajan tehtäviä, ammatitieteen, riippumattomuutta, tilintarkastajan raportointia sekä laadunvalvontaa. Direktiivejä ei sovelleta sellaisinaan vaan EU-maat tuovat direktiivin vaatimukset osaksi kansallista lainsäädäntöään (Tomperi 2016, 14). Huhtikuussa 2014 EU:n tilintarkastusreformiin liittyen annettiin Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 537/2014, yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen lakisääteisistä tilintarkastusta koskevista erityisvaatimuksista, josta käytetään lyhennettä PIE-asetus. PIE -kirjaimet tulevat englanninkielisistä sanoista ”Public Interest Entity” eli yleisen edun kannalta merkittävä yhteisö. Käytännössä tämä asetus koskee listayhtiöitä, luottolaitoksia ja vakuutusyhtiöitä. Asetuksesta tuli velvoittava 17.6.2016 lähtien, mikä aiheutti muutoksia Suomen tilintarkastuksen lainsäädäntöön. Lisäksi uudistusten myötä tilintarkastajien riippumattomuussäännöt tiukentuivat ja tilintarkastuskertomuksessa informaation määrä lisääntyi (Horsmanheimo & Steiner 2017, 138; Korkeamäki 2017, 9-10).

Tilintarkastajan työtä ohjaavat ja sääntelevät myös erilaiset ohjaus- tai valvontaorganisaatiot tai tilintarkastajan omat järjestöt niin kotimaassa kuin kansainvälisellä tasolla, kuten Kansainvälisen Tilintarkastajaliiton (The International Federation of Accountants, IFAC) kautta antamat suositukset eli ISA-standardit (International Standards on Auditing) sekä

Suomen Tilintarkastajat ry:n ohjeet ja säännökset (Tomperi 2016, 14; Horsmanheimo & Steiner, 163-164). Tilintarkastuksen säännökset ovat monin osin kansainvälisiä huolimatta siitä, että eri maissa noudatetaan erilaisia periaatteita ja lakeja – valtaosa tilintarkastuksen sääntelyistä ovat kuitenkin globaaleja, muun muassa IFACin vaikutusvalta ulottuu suureen osaan maailmaa (Horsmanheimo & Steiner 2017, 85-86). Suomen Tilintarkastajat ry kuuluu osana IFACin tilintarkastukseen kuuluviin järjestöihin, siksi sillä on tärkeä rooli Suomen tilintarkastustavan muokkaamisessa. Suomen Tilintarkastajat ry kustantaa vuosittain Kansainväliset tilintarkastusalan standardit sekä Tilintarkastajan raportointi -teokset, joista ensin mainitussa teoksessa julkaistaan suomenkieliset käännökset kansainvälisistä tilintarkastusstandardeista ja ohjeista Suomen Tilintarkastajat ry:n lisäyksineen asioista, jotka tulisi ottaa huomioon standardeja sovellettaessa Suomessa (Korkeamäki 2017, 11).

3.2.1 Tilintarkastaja- ja tutkintojärjestelmän kokonaisuudistus

Tilintarkastajajärjestelmän kokonaisuudistus koostuu kahdesta osasta: tutkintouudistuksesta ja tilintarkastajien valvonnan uusimisesta (Suomen Tilintarkastajat ry 2017d).

Uudistuksen myötä 1.1.2016 PRH:n tilintarkastusvalvonta on ottanut tehtäväkseen valvoa auktorisoitujen tilintarkastajien toimintaa. Aikaisemmat Keskuskaupakamarin alla toimineet erilaiset tilintarkastuksen valio- ja lautakunnat lakkasivat toimimasta 31.12.2015.

Uuden tilintarkastusvalvonnan tehtävinä ovat pääasiassa uusien tilintarkastajien hyväksyminen eli auktorisointi, tilintarkastajien toiminnan valvominen, tilintarkastuksen laadunvalvonta sekä varmistaa hyväksytyjen tilintarkastajien ammattitaidon ylläpito (Suomen Tilintarkastajat ry 2017d).

Tutkintouudistuksen jälkeen tilintarkastajilla on yhteinen perustutkinto – tilintarkastajatutkinto, jonka jälkeen tilintarkastaja voi suorittaa erikoistumistutkinnot yksityisen tai julkisen tahon järjestämänä. Tilintarkastajatutkinnon suorittamista varten tutkintoon osallistuvan tulee täyttää Työ- ja elinkeinoministeriön asetus tilintarkastajan hyväksymisedellytysten (TEM) vaatimukset ennen kuin hänellä on oikeus osallistua PRH:n tilintarkastusvalvonnan järjestämään tilintarkastajatutkintoon. Tutkinnon osallistumisvaatimukset täyttyvät, kun tenttijä on käynyt korkeakoulun, suorittanut vaaditut opinnot ja hänellä on alalta tietty määrä käytännön kokemusta – vaatimukset vaihtelevat riippuen, mihin tutkintoon tenttijä on osallistumassa (HT -, KHT – ja JHT -tutkinto) (Suomen Tilintarkastajat ry 2017a, d).

Tilintarkastuslain mukaan tilintarkastaja voi olla luonnollinen henkilö tai tilintarkastusyritys, joka on lain mukaan oikeutettu suorittamaan tilintarkastuksia. Auktorisoituja tilintarkastajia

ovat tilintarkastusyhteisöt, HT -, KHT - ja JHT -tilintarkastajat, joiden nimet rekisteröidään PRH:n tilintarkastajarekisteriin hyväksytyt tutkinnon päätteeksi ja samalla heille annetaan tilintarkastajan vakuus oikeuden edessä (Horsmanheimo & Steiner 2017, 50; Suomen Tilintarkastajat ry 2017a). Tilintarkastuksen voi suorittaa vain auktorisoitu tilintarkastaja. HT -tilintarkastajanimikettä saavat käyttää perustutkinnon suorittaneet tilintarkastajat. KHT -tilintarkastajiksi kutsutaan tilintarkastajia, jotka ovat suorittaneet yleisen edun kannalta merkittävien yritysten tilintarkastuksen erikoistumistutkinnon ja tämän tutkinnon edellytyksenä on aikaisemmin suoritettu HT -tilintarkastajan pätevyys. JHT -nimikettä käyttävät julkishallinnon ja -talouden erikoistumistutkinnon suorittaneet tilintarkastajat, jotka ovat ennen kyseistä tutkintoa saaneet HT -tilintarkastajan ammattipätevyyden. Uudistuksen myötä vanha HTM -nimike poistuu, ja uusi HT -nimike korvaa edeltäjänsä sekä vanha JHTT -nimike korvataan JHT -nimekkeellä (Suomen Tilintarkastajat ry 2017a-b, d).

4 Lakisääteinen tilintarkastus

4.1 Tilintarkastuksen keskeisiä käsitteitä

Yhteisöjen toimintaan kohdistuu riskejä, joiden tunnistamisesta ja ennaltaehkäisemisestä vastaa johto. Yhteisöllä tarkoitetaan kaikkia osakeyhtiöitä, avoimia yhtiöitä ja kommandiittiyhtiöitä, osuuskuntia ja yhdistyksiä sekä muita vastaavia yhteisömuotoja, kuten säästöpankkeja, osuuspankkeja ja vakuutusyhdistyksiä. Säätiöt mainitaan erikseen, sillä siviilioikeuden oikeushenkilöiden jaottelussa säätiöt eivät ole yhteisöjä. Kirjanpitolain 3 luvun 2 § mukaan ”Tilinpäätöksen tulee antaa oikea ja riittävä kuva yhtiön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta olennaisuusperiaatteen mukaisesti ottaen huomioon kirjanpitovelvollisen harjoittaman toiminnan laatu ja laajuus”. Tästä syystä johtuen, tilintarkastajan näkökulmasta suurimmat sekä olennaisimmat riskit liittyvät tilinpäätökseen ja sen laadintaan. Tilintarkastusriskillä tarkoitetaan riskiä, että tilintarkastaja antaa vakio- tai muotoisen tilintarkastuskertomuksen, vaikka tilinpäätös sisältää olennaisen virheen tai puutteen. Näin ollen tilintarkastusriski koostuu kahdesta osasta: olennaisen virheen tai puutteen riskistä ja havaitsemisriskistä (Korkeamäki 2017, 43; Tomperi 2016, 33; Halonen & Steiner, 2010, 45; Horsmanheimo & Steiner 2017).

Olennaisen virheen tai puutteen riskillä tarkoitetaan riskiä, että tilinpäätös olisi jo valmiiksi olennaisesti virheellinen tai puutteellinen ennen suoritettavaa tilintarkastusta, mikä johtuu yhteisön toimintaan liittyvistä seikoista, sisäisen valvonnan puutteista tai molemmista. Olennaisen virheen tai puutteen riski voidaan jakaa kahteen osatekijään: toiminta- ja kontrolliriskiin (Horsmanheimo & Steiner 2017, 239; Tomperi 2016, 33).

Ensimmäisellä tarkoitetaan yhtiön liiketoiminnan luonteesta, kuten eri toimintojen tai liiketapahtumista johtuvia riskejä. Toimintariski on siten erilainen eri asiayhteyksissä, joihin vaikuttavat muun muassa yhtiön toimiala, tavoitteet ja yhtiön toimintaa säätelevät lainsäädännöt (Korkeamäki 2017, 43-44; Tomperi 2016, 34; Halonen & Steiner, 2010, 46-47). Matkapuhelimia valmistavan yrityksen toimintariski on alan nopea vaihtuvuus, minkä johdosta valmistettujen puhelimien arvo varastossa laskee vuoden tai parin sisällä, kun tietyn matkapuhelimen mallille ei löydy enää kysyntää markkinoilta. Kontrolliriskillä tarkoitetaan tilannetta, jossa yhtiön sisäinen valvonta- tai kirjanpitojärjestelmä eivät estä tai havaitse ja korjaa ajoissa tilinpäätöksen tai tilintarkastusaineiston virheellisyyttä. Sisäisessä valvonnassa on luontaisia rajoitteita, minkä johdosta kontrolliriskiä esiintyy aina jonkin verran, mutta tehokas sisäinen valvonta kontrollijärjestelmien pienentää kyseistä riskiä (Korkeamäki 2017, 44; Tomperi 2016, 34; Halonen & Steiner 2010, 46-47). Jatkuvan sisäisen valvonnan kontrollijärjestelmän keskiössä toimivat ehkäisevät kontrollit, joiden tehtävänä

on ennaltaehkäistä virheitä ja väärinkäytöksiä. Ehkäisevät kontrollit on rakennettu sisään sisäiseen valvontajärjestelmään, ja ne ovat melko työläitä alkuvaiheilla, mutta ylläpito ei vaadi paljon resursseja. Ehkäiseviä kontroleja ovat esimerkiksi työtehtävien eriyttäminen, laskujen tarkastus ennen maksatusta sekä järjestelmien käyttöoikeuksien rajoittaminen (Code of Conduct 2013).

Havaitsemisriskiksi kutsutaan tilannetta, kun tilintarkastaja ei onnistu havaitsemaan olennaista virhettä tai puutetta yksin tai yhdessä toisten virheellisyyksien kanssa. Kyseistä riskiä ei voida poistaa täysin, sillä tilintarkastajalla ei ole aina tarpeeksi resursseja tarkastaa koko tarkastusaineistoa. Havaitsemisriskin laajuuteen vaikuttavat tarkastustoimenpiteen luonne, ajoitus ja määrä. Tilintarkastajan on käytettävä ammatillista harkintaansa arvioitaessa hyväksyttävän havaitsemisriskin tasoa, esimerkiksi toiminta- ja kontrolliriskin ollessa korkeita, tulisi hyväksyttävän havaitsemisriskin olla matala, jotta tilintarkastuksen kokonaisriski voisi jäädä kohtuulliselle tasolle ja päin vastoin (Korkeamäki 2017, 44; Tomperi 2016, 34; Halonen & Steiner 2010, 48). Ammatillisella harkinnalla tarkoitetaan tilintarkastuksessa tilintarkastajan käyttämää asiaankuuluvia tietojaan ja kokemustaan tilintarkastuksesta, laskentakäytännöistä ja tilinpäätösnormistoista sekä eettisiä ohjeita tehdessään päätöksiä asianmukaisista toimenpiteistä tilintarkastusta suorittaessaan. Päätökset koskevat, muun muassa seuraavia asioita, kuten tilintarkastuksen kokonaisriskiä, johtopäätösten tekoa saadun tilintarkastusevidenssin eli tilintarkastajan hankkiman tarkastusaineiston näytön avulla sekä olennaisuutta (Halonen & Steiner 2010, 50).

Tilintarkastuksessa tilintarkastajan tulee huomioida työssään tilinpäätöksen ja eri kirjanpito toimintojen olennaisuus ja riskialttius, jonka perusteella hän päättää tarkastuksen painopisteet. Toimeksiannon suunnittelussa tulisi määrittää ja hyväksyä olennaisuusraja, jotta olennaiset virheet ja puutteet tulevat havaituksi. Pienet virheet tulisi myös ottaa mukaan, sillä pienet toistuvat virheet viikoittain voivat vuositasolla muodostaa olennaisen virheen tai puutteen yhtiössä. Tilintarkastaja käyttää tässä ammatillista harkintaansa pohtimalla, mitkä asiat voivat aiheuttaa olennaisen virheen ja puutteen tilinpäätökseen. Olennaisuuden pohjalta tilintarkastaja valitsee kullekin toimeksiannolle sopivat tarkastusmenetelmät, jotka voivat muuttua tarkastuksen aikana (Tomperi 2016, 34-35). Tarkastuksen lopussa hän harkitsee, onko tarkastusaineiston perusteella saatu kohtuullinen varmuus, ettei tilintarkastuksessa havaitut virheellisyydet ja puutteet ylitä olennaisuusrajaa, mikä puolestaan vaikuttaa tilintarkastajan lausuntoon. Virheellisyys on olennainen, kun tilinpäätöksessä on niin paljon korjaamattomia virheitä ja puutteita sekä väärinkäytöksistä aiheutuneita virheellisyyksiä, jotka yhteismäärältään vaikuttavat todennäköisesti tilinpäätöstä tulkitsevan henkilön tekemiin taloudellisiin päätöksiin (Tomperi 2016, 34-35; Halonen & Steiner 2010, 45).

Virheen olennaisuus tai väärinkäytös voidaan arvioida määrällisesti tai sen luonteen perusteella. Kun toteutetaan määrällistä arviointia, tilintarkastaja määrittää liikevaihdosta tai taseen loppusummasta rahamäärän, jota suuremmat virheellisyydet katsotaan olennaisiksi. Tätä rahamäärää kutsutaan olennaisuusrajaksi, jota tilintarkastaja hyödyntää toimeksiannon suunnittelussa sekä varsinaista tarkastustyötä tehdessään. Mikäli virheet yksin tai yhdessä ylittävät määritellyn olennaisuusrajan, tilintarkastaja antaa mukautetun eli vakiomuotoisesta poikkeavan tilintarkastuskertomuksen. Tilintarkastaja ei kuitenkaan jätä olennaisuusrajan alla jääviä pienempiä eräiä tai liiketapahtumia huomiotta, vaan hän pohtii näiden pienempien erien laajuutta, voivatko ne yhdessä tai yksin vaarantaa tilinpäätöksen oikean ja riittävän kuvan esittämistä (Korkeamäki 2017, 45-46).

4.2 Tilintarkastuksen suunnittelu

Tilintarkastusprosessin ensimmäinen vaihe on suunnittelu, joka on jatkuva ja toistuva prosessi. Suunnitteluvaihe alkaa yleensä pian edellisen tilintarkastuksen loputtua ja jatkuu, kunnes suoritettavana oleva tilintarkastustoimeksianto on saatu päätökseen. Tilintarkastuksen suunnittelun alkuvaiheilla tilintarkastaja määrittää tilintarkastusriskin sekä olennaisuuden, jonka perusteella hän kykenee kohdistamaan paremmin huomionsa merkittävimpiin asioihin tarkastustyön edetessä. Suunnitelman laajuus riippuvat tarkastuskohteen koosta, tarkastuskohteen vaativuudesta sekä tilintarkastajan tuntemuksesta tarkastuskohteeseen ja sen toimintaan eli onko toimeksianto uusi vai vanha (Tomperi 2016, 40). Tilintarkastaja muuttaa olennaisuusrajaa sekä päivittää suunnitelmaa tarkastuksen aikana tarvittaessa.

Ennen kuin ryhdytään varsinaiseen suunnitteluun, tilintarkastajan tulee päättää, hyväksytäänkö uusi asiakassuhde tai jatketaanko asiakassuhdetta. Jokavuotisen toimeksiantoon liittyvien riskien tarkastelun tavoitteena on varmistaa, että tilintarkastaja täyttää edelleen tilintarkastajan eettiset vaatimukset ja riippumattomuusvaatimukset sekä toimeksiannon riski on edelleen tilintarkastusyhteisön noudattaman riskitaso- ja intressivaatimuksen mukainen. Nämä asiat vaikuttavat toimeksiannon hinnoitteluun, toimeksiannon periaatteisiin sekä menettelytapoihin, siksi toimeksiannon hyväksymisestä tai jatkamisesta tulisi tehdä päätökset hyvissä ajoin ristiriitatilanteiden välttämiseksi. Toimeksiannon ehdoista sopiminen on edellytys, jotta toimeksiantajan ja tilintarkastajan välinen yhteistyö sujuisi mutkattomasti. Toimeksiantokirjeen avulla tilintarkastaja ja johto tai hallintoelimet vahvistavat, että tilintarkastustoimeksiannon ehdot, kuten tilintarkastuksen tavoite ja laajuus sekä tilintarkastajan ja toimivan johdon velvollisuudet on ymmärretty samalla tavalla. Kirjeessä on esiteltynä toimeksiannon ehdot eikä sen avulla voida muuttaa hallituksen, toimitusjohtajan, työntekijöiden ja tilintarkastajan vastuita ja velvollisuuksia. Toimeksiantokirje lähetetään

asiakkaalle ennen toimeksiannon aloittamista, mutta jatkuvissa toimeksiannoissa sitä ei yleensä lähetetä joka vuosi – ainoastaan, kun tarkastuskohteen ylemmässä johdossa tai organisaatiossa tapahtuu jokin suurempi muutos (Halonen & Steiner 2010, 116-119; Tomperi 2016, 48; Korkeamäki 2017, 46-47).

Päätös toimeksiannon hyväksymisen tai jatkamisen jälkeen tarkastuskohteelle laaditaan kokonaisstrategia eli yleissuunnitelma, joka ohjaa tarkastuksen suuntaa yleisesti. Yleissuunnitelmassa huomioidaan muun muassa seuraavia asioita: tarkastuskohteen toiminnan luonne, tarkastuskohteen kirjanpitojärjestelmä ja sisäinen kontrollijärjestelmä sekä riskit ja olennaisuus. Kokonaisstrategiaa tarkempi ja yksityiskohtaisempi tilintarkastussuunnitelmaa laaditaan yleissuunnitelman pohjalta. Tilintarkastussuunnitelma sisältää kuvauksen toimenpiteistä, joilla arvioidaan olennaisen virheen tai puutteen riskiä ja näiden avulla tilintarkastajan on pystyttävä saamaan tarpeeksi tilintarkastusevidenssiä alentamaan tilintarkastusriski hyväksyttävälle tasolle. Lisäksi tilintarkastussuunnitelman avulla tulisi tilintarkastajan pystyä selkeämmin hahmottamaan toimeksiannossa tarvittavan resurssin määrän, ajoituksen ja laajuuden suhteen. Samalla listataan tarkastustoimenpiteet, jotka tulisi suorittaa, jotta hyvän tavan mukainen tilintarkastustapa sekä -standardit tulisivat täytettyä (Tomperi 2016, 40-41).

Tilintarkastajan tulee suunnitteluvaiheessa perehtyä tarkastuskohteeseen, kuten sen toimintaympäristöön ja sisäiseen valvontaan. Näiden avulla tilintarkastaja pystyy tunnistamaan paremmin olennaisen virheen ja puutteen riskin tilinpäätöksessä. Kun tilintarkastaja tuntee paremmin toimeksiannon, voi hän laatia tarkemman tilintarkastussuunnitelman, sillä hän voi keskittyä olennaisempiin ja riskialttiimpiin tarkastuseriin. Etenkin toimeksiannon ollessa uusi eikä tilintarkastajalla ole aiempaa kokemusta tarkastuskohteen liiketoiminnasta, johdosta ja sen tietojärjestelmistä, tulee tilintarkastajan perehtyä syvällisemmin tarkastettavan yhteisön toimialaan sekä erityispiirteisiin. Huolimatta siitä, että toimeksianto on toistaiseksi voimassaoleva ja tilintarkastajalla on jo toimeksiannosta kokemusta edelliseltä tilintarkastuskerralta, tulisi tilintarkastajan varmentua viimeistään tarkastuksen aikana, onko olemassa oleva tieto edelleen relevanttia meneillään olevassa tilintarkastuksessa. Valtaosa yhteisön ja toimintaympäristön tiedosta saadaan toimivalta johdolta, vastuuhenkilöiltä, toimihenkilöiltä sekä taloudellisista raporteista. Lisäksi tilintarkastaja voi hyödyntää tarkastustyössään analyyttistä tarkastusta, jossa hän voi tunnistaa poikkeuksellisia suhdelukuja (Tomperi, 2016, 41-43; Horsmanheimo & Steiner 2017, 235-236).

Tilintarkastaja käyttää työssään ammatillista harkintaa, mutta hänen tulee kuitenkin noudattaa toimeksiantajansa eli yhtiökokouksen tai vastaavan toimielimen antamia ohjeita

lain, yhtiöjärjestyksen, hyvän tilintarkastustavan ja tilintarkastajien ammattieettisten periaatteiden puitteissa. Toimeksiantaja ei saa toiminnallaan tai ohjeillaan supistaa tilintarkastajan työtä, vaikka tilintarkastaja voi suunnitteluvaiheessa keskustella vapaasti johdon tai muun tarkastuskohteessa työskentelevän henkilön kanssa parantaakseen tilintarkastuksen laatua ja tehokkuutta (Korkeamäki 2017, 40).

Tilintarkastuksen tehokkuuden kannalta on järkevää jakaa henkilöstöresurssit toimeksiantoittain tiimeihin. Tarkastustiimit on jaettu neljään: päävastuullinen tilintarkastaja, tarkastuspäällikkö, vanhemmat tarkastajat ja nuoremmat tarkastajat. Päävastuullinen tilintarkastaja johtaa tarkastusta, ja hän on myös vastuussa siitä. Hänen työtehtäviin kuuluvat tavallisesti ainakin tilintarkastusryhmän kokoaminen, tilintarkastussuunnitelman ja -budjetin hyväksyntä, yhteydenpito asiakkaaseen sekä tilintarkastuskertomuksen laatiminen ja allekirjoittaminen. Päävastuullinen on usein myös tilintarkastusyhteisön osakas eli partneri. Tarkastuspäällikkö koordinoi ja johtaa tilintarkastustiimin tarkastustyötä ja on yhteydessä asiakkaisiin. Hän myös huolehtii tilintarkastuksen dokumentaatiosta sekä on vastuussa päävastuulliselle tilintarkastajalle raportoinnista. Vanhemmat ja nuoremmat tarkastajat tekevät käytännön tarkastustyön vanhempien tarkastajien ohjauksessa junioritarkastajia (Tomperi 2016, 54).

4.3 Kirjanpidon tarkastus

Tilintarkastuslain 3 luvun 1 pykälän mukaan tilintarkastus käsittää yhteisön tai säätiön tilikauden kirjanpidon, tilinpäätöksen ja hallinnon tarkastuksen. Kukin osa-alue käydään tarkastuksen aikana erikseen (Horsmanheimo & Steiner 2017, 245). Laissa ei mainita tarkemmin, kuinka kirjanpidon tarkastus tulisi suorittaa, mutta sitä suoritettaessa on noudatettava kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja. (Halonen & Steiner 2010, 262; Horsmanheimo & Steiner 2017, 245). Tilintarkastajien tulisi myös noudattaa hyvää tilintarkastustapaa (TTL 4.3§). Tarkastuskohteen olosuhteet vaikuttavat tarkastuksen laajuuteen ja sisältöön, siksi tilintarkastajan tulee harkita tarkastustyö tapauskohtaisesti. Toisaalta tarkastuskohteen yhtiömiesten ja yhtiökokouksen tai vastaavan toimielimen mahdolliset erityisohjeet voivat vaikuttaa tarkastustyöhön (Horsmanheimo & Steiner 2017, 245).

Kirjanpitoon lasketaan pääkirjanpidon lisäksi osakirjanpidot, kuten kassa-, varasto- ja palkkakirjanpito, myynti- ja ostoreskontra. Pääkirjanpidolla tarkoitetaan kirjanpidon kirjausten tarkastelua asijärjestyksessä eli tileittäin. Lisäksi kirjanpitoon luetaan kirjanpitotositteet liitteineen sekä erilaiset sopimukset liiketapahtumiin liittyen ja kirjeenvaihdot (Korkeamäki 2017, 60; Taloushallintoliitto 2017b.). Tavaroiden lähettämistä osoittavat rahtikirjat eli lähetysluettelot sekä erilaiset vastaanottamista todentavat asiakirjat eli saapumislue-

ovat myös kirjanpitoaineistoa. Tilintarkastuksen kannalta olennaisimmat evidenssit ovat tarkastuskohteen kirjanpitoaineistot. Tilintarkastajan keskeisempiä tehtäviä on varmentaa, että pääkirjanpidon ja osakirjanpidon välinen kirjausketju on aukoton ja lähtevästä järjestelmästä tapahtumat siirtyvät täydellisinä vastaanottavaan järjestelmään (Halonen & Steiner 2010, 263, 265). Tilintarkastaja voi tarkastaa juoksevan kirjanpidon muun muassa käymällä pääkirjaa läpi ja kiinnittämällä huomiota epätavallisilta vaikuttaviin kirjauksiin. Mikäli epäilyttäviltä vaikuttavia kirjauksia esiintyy kirjanpidossa, tilintarkastajan täytyy tarkastaa näiden kirjausten perusteet yksityiskohtaisesti varmentaa niiden oikeellisuuden (Halonen & Steiner 2010, 263, 268).

Kirjanpidon tarkastuksessa tavoitteena on varmentaa, että kirjanpito tuottaa oikeaa tietoa tilinpäätökseen, jotta kirjanpidon oikean ja riittävän kuvan vaarantumisuhkaa ei olisi. Samalla tarkastetaan, että kirjanpidon laadinnassa on noudatettu kirjanpitolakia. Liiketapahtumien menot, tulot, rahoitustapahtumat sekä niiden oikaisu- ja siirtoerät määrätään merkittäviksi kirjanpitoon siten, että kirjausketju eli kirjauksen yhteys tietystä tositteesta kirjanpitoon ja kirjanpidosta tuloslaskelmaan ja taseeseen on vaikeuksitta todennettavissa (Korkeamäki 2017, 60). Sama pätee osakirjanpidon johtaminen pääkirjanpitoon, ja siitä tilinpäätökseen on oltava vaikeuksitta todennettavissa kumpaankin suuntaan. Kirjanpidon tositte tulee täyttää kirjanpidon lait, jotta sitä voidaan käyttää ensisijaisena keinona todentaa liiketapahtuma, sillä kirjanpitokirjaus perustuu päivättyyn ja järjestelmällisesti numeroituun tai vastaavalla tavalla yksilöityyn tositteeseen (Horsmanheimo & Steiner 2017, 246).

Hyvään tilintarkastustapaan kuuluu, että tilintarkastaja muodostaa kirjanpidon tarkastuksen yhteydessä yhteisön taloudellisen raportoinnin kannalta relevantista tietojärjestelmästä sekä liiketoimintaprosesseista riittävän käsityksen, kuten kuinka sekä tietotekniset että manuaaliset järjestelmät käsittelevät liiketapahtumia ja miten ne esitetään kirjanpidossa. Erityisesti tilintarkastuksessa tulisi kiinnittää huomiota, onko johdolla mahdollista suoraan tai epäsuorasti muuttaa tietojärjestelmissä kirjanpitoaineistoa (Halonen & Steiner 2010, 263). Kirjanpidon tarkastus toteutetaan käytännössä tarkastamalla yhtiön toimintoja, kuten myyntiä, vaihto-omaisuuden hallintaa, maksuliikennettä sekä palkkahallintoa (Korkeamäki 2017, 60-61; Horsmanheimo & Steiner 2017, 263). Toimintojen tarkastuksessa sovelletaan kontrollitarkastusta. Riskitasoltaan suurimpien kontrollien kohdalla suoritetaan riittävä määrä tilintarkastustoimenpiteitä, jotta voidaan varmistua, ettei tilinpäätökseen sisälly olennaista virheellisyyttä. Tilinpäätökseen kauden lopun tilien saldot liittyvät johonkin toimintoon, joten on keskeistä varmistaa kontrollien toimivuus kirjanpidossa. Tällöin tilinpäätöksen tarkastuksessa voidaan supistaa aineistotarkastustoimenpiteitä tai niiden laajuutta, kun on todettu toimintotarkastuksessa niiden toimivuus (Halonen & Steiner 2010, 395).

4.4 Tilinpäätöksen tarkastus

Uudistuneen tilintarkastuslain mukaan tilintarkastuksen kohteena on yhteisön tai säätiön tilikauden kirjanpito, tilinpäätös sekä hallinto. Toimintakertomus ei ole kirjanpitolain mukaan enää osana tilinpäätöstä. Tästä huolimatta sen tarkastukseen kohdistuu Euroopan Unionin (EU) direktiivien mukaiset tarkastustoimenpiteet, jotka vastaavat luonteeltaan kansainvälisiä käytäntöjä (Suomen Tilintarkastajat ry 2017e, g). Uudistuksen taustalla on eduskunnan esittämä lausuma kirjanpitolain vuoden 2015 muutoksen hyväksymisen yhteydessä. Muutoksen myötä uutta tilintarkastuslakia sovellettiin ensimmäisen kerran 31.12.2016 tai sen jälkeen päättyvien tilikausien osalta (Horsmanheimo & Steiner 2017, 247).

Kirjanpitolain (KPL 3 : 1§) mukaan tilikaudelta laadittavassa tilinpäätöksessä tulisi olla

1. tilinpäätöspäivän taloudellista asemaa kuvaavan taseen
2. tuloksen muodostumista kuvaavan tuloslaskelman
3. varojen hankintaa ja niiden käyttöä selvittävän rahoituslaskelman, jos kirjanpitovelvollinen on suuryritys tai yleisen edun kannalta merkittävä yhteisö
4. taseen, tuloslaskelman ja rahoituslaskelman liitteenä olevat tiedot (liitetiedot)

Tilinpäätöksen perustuessa kirjanpitoon, on kriittistä, että tilintarkastaja pystyy varmentamaan kirjanpidon tiedon oikeellisuudesta tilinpäätöksen laatimista varten, jotta tilintarkastaja voisi antaa lausunnon (Korkeamäki 2017, 60). Lausunto kertoo, antaako tilinpäätös noudatetun tilinpäätössäännösten mukaisesti oikean ja riittävän kuvan tarkastuskohteen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta samoin kuin siitä, täyttääkö tilinpäätös lakisääteiset vaatimukset. Lisäksi tilintarkastajan tulisi kyetä selvittämään, miten tilikauden tulos on syntynyt ja varmentamaan, että tuloslaskelma ja tase on kirjanpitolain mukainen (Horsmanheimo & Steiner 2017, 249; Halonen & Steiner 2010, 387).

Tilinpäätöksessä keskeistä on tarkastaa tuloslaskelman ja taseen yksittäisten lopputilien saldot. Tase-erien tarkastuksessa tulee varmentaa varojen ja velkojen kuranttius sekä niiden olemassaolo, ja niiden kuuluvuus tarkastuskohteelle. Lisäksi tilintarkastajan tulee varmistua niiden arvostuksen ja esitystavan oikeellisuudesta taseella. Varojen ja velkojen tulisi arvostaa varovaisuuden periaatteen mukaisesti varat riittävän pieninä ja velat riittävän suurina (Korkeamäki 2017, 74, 77). Varojen tai velkojen olemassaolo voidaan varmentaa vertaamalla niiden arvo sekä arvostus taseella ulkopuolisilta tahoilta saatuihin varmentaviin asiakirjoihin tai dokumentteihin. Pankkitilien saldo täsmäytetään pankeilta saatuihin pankkisaldovahvistuksiin, ja myyntisaamiset täsmäytetään myyntireskontran sekä tarkastuskohteen asiakkaalta saadun saldovahvistuksen kanssa. Käyttöomaisuuden, kuten koneiden ja kaluston tai vaihto-omaisuuden olemassaolo voidaan tarkastaa inventoimalla.

Varaston tarkastuksen yhteydessä tulee varmistua, että varasto on arvostettu alimman arvon periaatteen mukaisesti ja varastossa oleva tavara on kuranttia (Korkeamäki 2017,78). Tase-erät eivät ole kaikki yhtä yksiselitteisesti tarkastettavissa, sillä pysyviä vastaavia voi olla ajoittain haastava tilintarkastaa. Aineettomia hyödykkeitä, kuten aineettomia oikeuksia, liikearvoja tai aktivoituja kehittämismenoja ei voi fyysisesti inventoida eikä niistä ole aina saatavilla kolmannen tahon varmentavia asiakirjoja. Erityisesti tulee kiinnittää huomiota käyttöomaisuuden aktivointiperusteisiin. Tilintarkastajan tulee myös tarkastaa, että käyttöomaisuushyödykkeistä on tehty tarvittavat poistot (Korkeamäki 2017, 74-75, 77-78).

Tuloslaskelman tarkastuksessa hyödynnetään analyttistä tarkastustoimenpidettä, jossa verrataan päätyneen tilikauden lukuja edellisen tilikauden vastaaviin tilikohtaisiin lukuihin. Analyttisen tarkastuksen avulla etsitään tavanomaisuudesta poikkeavia eriä tai kehitysuuntia. Samalla tilintarkastaja saattaa laskea erilaisia tunnuslukuja yhteisön, esimerkiksi kannattavuuden näkökulmasta. Kaikkia tuloslaskelmaeriä ei kuitenkaan välttämättä tarkasteta tilinpäätöksen yhteydessä, vaan tarkastustyö on keskittynyt kirjanpidon tarkastuksen aikaiseen toimintojen tarkastukseen (Korkeamäki 2017, 80-81). Tase-erien tarkastuksen tavoin, tuloslaskelman erien ryhmittely tulee tarkastaa. Tuloslaskelmien tulojen esittämistavat aiheuttavat ongelmia, kun esimerkiksi liikevaihtoon luetaan myynnistä saadut tuotot, kun taas liiketoiminnan muihin tuottoihin lasketaan tuotot, jotka on saatu pysyvien vastaavien myynnistä. Tuottoerien käsittely ei ole aina yksinkertaista, usein tilintarkastajat käyttävät työnsä tukena kirjanpitolaian määritelmiä sekä kirjanpitolaikunnan antamia lausuntoja ja yleisohjeita (Korkeamäki 2017, 82-83).

Konsernitilinpäätöksen tarkastaminen noudattaa pitkälti samaa kaavaa kuin yksittäisen tarkastuskohteen tilinpäätöksen tarkastuksessa. Konsernitilinpäätöksessä keskitytään tarkastamaan konsernitilinpäätöksen laatimisvelvollisuutta, konsernitilinpäätöksen yhdistelylaskelmien eli erittelyt konserniyritysten tilinpäätösten yhdistelyn oikeellisuudesta sekä mitkä konserni-, yhteis- tai osakkuusyritykset yhdistellään konsernitilinpäätökseen. Lisäksi tarkastetaan konsernitilinpäätöksen esitystapaa. Olennaista on kyetä antamaan lausunto, että konsernitilinpäätös antaa oikean ja riittävän kuvan konsernin toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta kuin konserni olisi yksi kirjanpitovelvollinen (Horsmanheimo & Steiner 2017, 250).

Toimintakertomuksen kuulumisesta tilintarkastuksen kohteeseen luovuttiin uuden voimaan astuneen tilintarkastuslain myötä. Nykyisin kirjanpidon, tilinpäätöksen sekä hallinnon tarkastuksen yhteydessä tarkistetaan toimintakertomus vain EU:n direktiivien edellyttämässä laajuudessa eli tilintarkastajan tulee antaa lausunto, onko toimintakertomus laadittu siihen

sovellettavien säännösten mukaisesti, ja ovatko tilikauden toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tiedot keskenään yhdenmukaisia. Tilintarkastuskertomuksessa tulisi myös antaa lausunto, onko tilintarkastaja havainnut olennaisia virheellisyyksiä toimintakertomuksessa, mikäli niitä on havaittu – niistä on ilmoitettava. Tilintarkastajan on pystyttävä toteamaan, että tilinpäätös ja toimintakertomus ovat keskenään ristiriidattomia. Toimintakertomuksen rooli tilintarkastuksessa on tilinpäätökseen liitettävä asiakirja, mutta se ei ole osana tilinpäätöstä enää (Horsmanheimo & Steiner 2017, 253).

4.5 Hallinnon tarkastus

Tilintarkastuslain mukaan tilintarkastuksen yhteydessä tulisi tarkastaa tarkastuskohteen hallinto, mikä on yksi tilintarkastuslaissa määritetyistä tilintarkastuksen kohteista. Hallinnon tarkastuksen sisältö ei ole kuitenkaan määritelty täsmällisesti tilintarkastuslain esitöissä. Hallinnon tarkastuksesta ei ole olemassa kansainvälistä eikä kansallista standardia (Horsmanheimo & Steiner, 2017, 254; Korkeamäki 2017, 91). Hallinnon tarkastuksessa selvitetään tarkastuskohteen vastuuvollisten, kuten yhteisön tai säätiön yhtiömiehen, hallituksen, hallintoneuvoston tai vastaavan toimielimen jäsenen, puheenjohtajan, varapuheenjohtajan tai toimitusjohtajan tai muun vastaavan vastuuvollisen toiminnan lainmukaisuus sekä vahingonkorvausvelvollisuuden mahdollisuus oikeushenkilöä kohtaan olemassa olevien ja voimassa olevien säännösten perusteella (Horsmanheimo & Steiner, 2017, 236; Korkeamäki 2017, 91). Hallinnon tarkastus on toisin sanoen laillisuus- eikä tarkoituksenmukaisuustarkastusta, sillä siinä keskitytään tarkastuskohteen johdon toiminnan laillisuuden valvomiseen eikä keskitytä selvittämään liiketaloudellisia näkökohtia (Horsmanheimo & Steiner, 2017, 254).

Osakeyhtiölain 22 luvun 1 pykälän mukaan johdon jäsenten vahingonkorvausvastuun arvioinnissa tulisi ottaa huomioon johdon huolellisuusvelvoite. Liiketoiminnassa usein tehdään päätöksiä epävarmuuden vallitessa ja riskinotto kuuluu liiketoiminnan harjoittamiseen. Korvausvastuuvollisuutta ei synny epäonnistuneista liiketoimintapäätöksistä, mikäli johto on hoitanut päätöksentekoon liittyvät selvitykset asiallisesti ja harkinnut päätöstä johdonmukaisesti. Huolellisuusvelvoitteen merkitys korostuu tilanteessa, jossa vastapuolena on lähipiiriin kuuluva taho sekä johdon motiivit päätöksessä – pyrkivätkö he päätöksen kautta tavoittelemaan yhtiön etua vai ei. Tietyn omistajan tai omistajaryhmän etujen tavoittelu ainoana päätöstä ohjaavana tekijänä ei ole sallittua (Tomperi 2016, 74). Laillisuusvalvonnan kohteet voidaan jakaa yleisten ja erityisten säännösten noudattamisen tarkastukseen. Tarkastuskohdetta koskevat yhteisölain peruseriaatteet kuuluvat yleisiin säännöksiin, ja yhteisölaissa tarkastuskohteen hallintoelimille säädetyt velvollisuudet ja toimintatavat ovat erityisiä säännöksiä, esimerkiksi osakeyhtiölaissa toimitusjohtajalle, hallitukselle,

hallintoneuvostolle ja yhtiökokouksen vastuihin ja työnjakoon kohdistuvat niitä melko paljon. Yleiset säännökset ovat lain peruseriaatteita, jotka eivät liity tiettyyn toimeen tai toimenpiteeseen, mitkä säätelevät yhteisön ja säätiön jatkuvaa toimintaa. Erityisiin säännöksiin luetaan kaikki hallintoelinten velvollisuudet, jotka johtavat tiettyyn toimenpiteeseen, kuten osake- ja osakasluettelon laatimiseen. Myös tarkastuskohteen yhtiöjärjestys, säännöt tai muut vastaavat määräykset luetaan erityissäännöksiin (Korkeamäki 2017, 91; Tomperi 2016, 73).

Tilintarkastajan on otettava kantaa hallinnon tarkastuksesta tilintarkastuskertomuksessa, mikäli tarkastuskohteen vastuuvollinen on syyllistynyt tekoon tai laiminlyöntiin, josta voi seurata vahingonkorvausvelvollisuus tarkastuskohdetta kohtaan. Tällöin tilintarkastaja antaa huomautuksen eli hän antaa mukautetun tilintarkastuskertomuksen. Tilintarkastajan tulee myös antaa huomautus, mikäli tarkastuskohteen vastuuvollinen on rikkonut lakia, joka koskee tarkastuskohdetta tai tarkastuskohteen yhtiöjärjestystä, yhtiösopimusta tai sääntöjä tilintarkastettavalta päättyneeltä tilikaudelta. Tilintarkastajan velvollisuus hallinnon tarkastuksessa on suorittaa tarpeelliset ja riittävät toimenpiteet, jotta hän voi varmistua, tuleeko tarkastuskohteen vastuuvollista huomauttaa raportoinnissa päättyneeseen tilikauteen eikä sen jälkeiseen tekoon tai laiminlyöntiin (Horsmanheimo & Steiner, 2017, 254-255, 259; Korkeamäki 2017, 91). Välillisesti tilintarkastajan työhön kuuluu yleisesti muiden lakien noudattamisen valvonta, sillä erilaiset säännökset ohjaavat vastuuvollisten toimintaa. Tilintarkastajalta ei voi kuitenkaan edellyttää osaamista muilta osin kuin taloutta ja hallintoa koskevan lainsäädännön osalta – olennaista on kuitenkin tarkastaa, aiheuttaako lain rikkominen vahinkoa tarkastuskohteelle ja voiko siitä seurata vahingonkorvausvelvollisuus. Toisaalta hallinnon tarkastus ei ole täysin erillään muusta tilintarkastuskokonaisuudesta, vaan monet hallinnon tarkastuskohteet ovat päällekkäisiä muun muassa kirjanpidon ja tilinpäätöksen kanssa, esimerkkejä tästä ovat palkkahallinto ja lainan ottaminen (Korkeamäki 2017, 91-92).

Hallinnon tarkastuksessa ei ole säädetty tarkkoja ohjeita sisällön suhteen, mikä aiheuttaa tarkastuskohteen hallinnon tarkastuksen rajaamisongelman. On vaikeaa vetää rajaa, mitä säännöksiä tulisi vastuuvollisten noudattaa ja tätä kautta, mitkä säännösten noudattamisen tarkastus kuuluu hallinnon tarkastukseen. Entisen Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunnan eli TILAn aikaisemmista ratkaisuista käy ilmi, että hallinnon tarkastuksessa tulisi ottaa huomioon lait ja säädökset, jotka ovat tarkastuskohteen kannalta olennaisia ja kriittisiä toiminnan menestymisen ja jatkamisen kannalta tai joiden noudattaminen tai noudattamatta jättäminen on yhteisön omistajille, kuten yhtiökokoukselle, keskeisessä roolissa päätöksenteossa (Horsmanheimo & Steiner, 2017, 256-257).

Hallinnon tarkastuksessa kiinnitetään erityistä huomiota tarkastuskohteen hallintoelinten pöytäkirjoihin, rakenne- ja rahoitusjärjestelyihin, osake-, osakas- tai jäsenluetteloihin sekä vakuutuksiin (Korkeamäki 2017, 92). Osana hallinnon tarkastusta sekä sisäisen valvontajärjestelmän tarkastusta, tilintarkastuksen aikana kiinnitetään huomiota yhteisön organisaatorakenteeseen sekä eri henkilöiden valtuuksiin ja työnjakoon. Näitä tietoja päivitetään erikseen jokaisen tilinpäätösten tarkastuksen yhteydessä – erityisesti kiinnitetään huomiota, ovatko valta- ja vastuusuhteet asianmukaiset ja ovatko nämä kaikkien tiedossa. Prokurojen ja pankkitilien käyttöoikeuksien myöntäminen on myös tärkeä tarkastuksen kohde (Tomperi 2016, 76). Tarkastuskohteen tekemien sopimusten tarkastaminen sisältyy hallinnon tarkastukseen, jolloin keskitytään vain olennaisimpiin sopimuksiin eikä tarkastuskohteen päivittäin toimittajien ja asiakkaiden kanssa laadittuihin sopimuksiin. Sopimusten läpikäynnissä kiinnitetään huomiota niiden käsittelystä hallintoelimissä, sopimusten allekirjoitusoikeuksiin sekä niiden sisältöön. Lisäksi tilintarkastajan on tarkastettava, että lakisääteiset, pääosin palkkahallintoon tai käyttöomaisuuteen liittyvät vakuutukset on otettu (Korkeamäki 2017, 92, 94-95).

4.6 Tilintarkastajan raportointi

Tilintarkastajan raportointia ohjaavat alan standardit ja Suomen Tilintarkastajat ry:n vuosittain julkaistavan Tilintarkastajan raportoinnin lisäksi tilintarkastuslaki sekä muut yhteisölainsäädännöt ja viranomaisohjeet. Tilintarkastaja voi raportoida myös vapaamuotoisemmin suullisesti tai muistion avulla vastuuvollisille. Tilintarkastuslakiin perustuvat tilintarkastajan raportit ovat tilinpäätösmerkintä, tilintarkastuskertomus ja -pöytäkirja (Korkeamäki 2017, 96; Tomperi 2016, 155).

Tilintarkastuksen lopuksi tilintarkastaja tekee alkuperäiseen tilinpäätökseen merkinnän, jossa viitataan annettuun tilintarkastuskertomukseen – tästä syystä tilinpäätösmerkintä päivätään samalle päivälle kuin tilintarkastuskertomus (Halonen & Steiner 2010, 454). Allekirjoittamalla tilinpäätöksen, tilintarkastaja yksilöi tilintarkistetun tilinpäätöksen ja tilinpäätösmerkinnän avulla voidaan todentaa, että tilintarkastus on suoritettu kyseisestä tilinpäätöksestä ja tilintarkastuskertomus on annettu. Tilinpäätösmerkinnän tarkoituksena ei ole ottaa kantaa eikä antaa lausuntoa, ja tilinpäätösmerkintä on vakiintunut samansisältöinen fraasi riippumatta siitä, onko tilintarkastuskertomus vakiomuotoinen vai mukautettu. Tilinpäätökseen tehty tilintarkastajan merkintä ei siis sisällä kannanottoja tai muita lausumia. Tilinpäätösmerkinnän antavat kaikki tilintarkastajat yhdessä, jos heitä on useampi kuin yksi. (Korkeamäki 2017, 96-97; Horsmanheimo & Steiner 2017, 367-368). Tilinpäätösmerkintä on raporttina julkinen, sillä tilinpäätösmerkintä tehdään tilinpäätökseen (Hors-

manheimo & Steiner 2017, 368). Suomen Tilintarkastajat ry vuoden 2016 raportointiteoksen mukaan tilintarkastajan antama tilinpäätösmerkintä on muotoa: ”Suoritetusta tilintarkastuksesta on tänään annettu kertomus.”

Tilintarkastuskertomus on tilintarkastajan lausunto, joka on annettava kunkin päättyneen tilikauden lakisääteisestä tilintarkastuksesta (Horsmanheimo & Steiner 2017, 368). Kertomus on julkinen asiakirja, jonka jäljennös liitetään rekisteröitäväksi yhdessä ilmoitettavan tilinpäätöksen kanssa. Tilintarkastuskertomuksen sisältö määräytyy hyvän tilintarkastustavan perusteella ja erityisesti alan standardien (ISA-standardit) perusteella – tilintarkastuskertomuksessa on yksilöitävä sen kohteena oleva tilinpäätös ja ilmoitettava, mitä säännöstöä on noudatettu tilinpäätöstä laadittaessa ja mitä tilintarkastusstandardeja on noudatettu. Lisäksi tilintarkastuskertomus tulisi päivätä, allekirjoittaa ja siinä tulisi olla tieto tilintarkastajan toimipaikasta (Horsmanheimo & Steiner 2017, 368; Korkeamäki 2017, 97; Halonen & Steiner 2010, 450-451). Tilintarkastuskertomus tulisi toimittaa tarkastuskohteen hallitukselle tai vastaavalla elimellä viimeistään kaksi viikkoa ennen kokousta, jossa tilinpäätös esitetään vahvistettavaksi. Tilintarkastuskertomuksia koskevaa sääntelyä uudistettiin vuonna 2016, jolloin tilintarkastuslain tilintarkastusmääräyksiä muutettiin vastaamaan enemmän Euroopan Unionin (EU) tilintarkastusdirektiiviä (Korkeamäki 2017, 97; Tomperi 2016, 156). Uudistuneesta tilintarkastuskertomuksesta lukija saa kattavammin tietoa siitä, mitä tilintarkastus pitää sisällään ja mitä listayhtiön tilintarkastuskertomuksessa tulisi kertoa, mitkä seikat ovat tilintarkastajan mukaan merkittävimpiä seikkoja tilintarkastuksessa ja miten näitä seikkoja on käsitelty (Horsmanheimo & Steiner 2017, 390).

31.12.2016 päättyneiden tilikausien jälkeen annetut tilintarkastuskertomukset muodostavat kaksi kokonaisuutta: tilinpäätöksen tilintarkastuksesta ja muista raportointivelvoitteista. Ensimmäinen eli tilinpäätöksen tilintarkastusta koskeva lausunto ilmaisee, antaako tilinpäätös noudatetun tilinpäätössäännöstön mukaisesti oikean ja riittävän kuvan yhteisön tai säätiön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta sekä täyttääkö tilinpäätös lakisääteiset vaatimukset. Lausunto sisältää maininnan tarkastuskohteen perustiedoista, yksilöidään käytetty tilinpäätössäännöstö sekä kerrotaan, mitkä ovat tarkastuskohteen hallituksen ja toimitusjohtajan tilinpäätöstä koskevat velvollisuudet ja mitkä ovat tilintarkastajan velvollisuudet tilinpäätöksen tarkastuksessa (Korkeamäki 2017, 98). Tilintarkastajan antama lausunto voi olla vakiomuotoinen, varauman sisältävä tai kielteinen lausunto. Mikäli tilintarkastaja ei voi antaa lausuntoa tilinpäätöksestä, on hänen perusteltava tämä tilintarkastuskertomuksessa. Lisäksi tilintarkastajan on esitettävä hänen harkintansa mukaan tarpeelliset lisätiedot (Tomperi 2016, 156).

Muita raportointivelvoitteita koskevat tiedot ovat tilintarkastuslain sääntelemiä, jonka mukaan tilintarkastuskertomuksessa on oltava riittävän tarpeelliset lisätiedot seikoista, joihin tilintarkastaja haluaa kiinnittää erityistä huomiota sekä tiedot seikoista, jotka voivat antaa olennaista aihetta epäillä tarkastuskohteen kykyä jatkaa toimintaansa. Lisäksi tilintarkastuksessa havaitut vastuuvollisten rikkomukset tulisi myös raportoida tilintarkastuskertomuksessa. Huomautukset tulevat Muut raportointivelvoitteet -osion alle oman otsikon alle (Korkeamäki 2017, 99). Tilintarkastaja esittää huomautuksen tilintarkastuskertomuksessa, jos yhteisön hallituksen, toimitusjohtajan, hallituksen puheenjohtajan tai vastaava vastuuvollinen on syylistynyt tekoon tai laiminlyöntiin, josta voi aiheutua vahingonkorvausvelvollisuus tarkastuskohdetta kohtaan tai vastuuvollinen on rikkonut lakia tai säädöstä, joka koskee tarkastuskohdetta (Tomperi 2016, 157).

Tilintarkastuskertomuksen päiväys on olennainen osa raportointia, sillä se kertoo lukijalle, mitä asioita tai tapahtumia tilintarkastaja on ottanut huomioon kertomuksen päiväykseen mennessä. Tilintarkastuskertomuksen voi päivätä aikaisintaan tilinpäätöksen valmistumispäivälle. Tilinpäätös katsotaan valmistuneeksi sinä päivänä, kun kirjanpitovelvollinen on sen allekirjoittanut. Tilintarkastajat allekirjoittavat tilintarkastuskertomuksen, ja paikkakunnaksi merkitään tilintarkastajan toimipaikka. Mikäli tilintarkastajaksi on valittu tilintarkastusyhteisö, tilintarkastuskertomuksen allekirjoittaa yhteisön puolesta valittu päävastuullinen tilintarkastaja (Korkeamäki 2017, 101).

Ennen kuin tilintarkastaja antaa lausunnon tilinpäätöksestä ja tekee tilinpäätösmerkinnän – tarkastuskohteen ylimmän johdon tulee muun muassa vahvistaa tilintarkastajalle johdon vahvistusilmoituskirjeen avulla, että he ovat esittäneet tilinpäätöksen vallitsevan tilinpäätösnormiston mukaisesti ja he ovat huolehtineet sisäisestä valvonnasta riittävällä tasolla, johto on antanut tilintarkastajalle täydelliset tiedot sekä sen, että he eivät ole rajoittaneet tilintarkastajan työtä toimeksiannon aikana. Kansainvälisten tilintarkastusstandardien mukaan, tilintarkastajan tulee jättää lausunto antamatta, mikäli hän ei saa kirjallista vahvistusilmoitusta tai jos hän epäilee ilmoituksen luotettavuutta (Halonen & Steiner 2010, 121-122; Tomperi 2016, 52).

Tilinpäätösmerkinnän ja tilintarkastuskertomuksen lisäksi tilintarkastaja voi raportoida tilintarkastuspöytäkirjan muodossa vastuulliselle toimielimelle, kuten hallintoneuvostolle, hallitukselle tai toimitusjohtajalle. Vastuullisen toimielimen tulisi käsitellä tilintarkastuspöytäkirja viipymättä ja huolehtia pöytäkirjan huolellisesta säilyttämisestä (Tomperi 2016, 165; Halonen & Steiner 2010, 455). Tilintarkastuspöytäkirja ei ole lähtökohtaisesti julkinen, joten sen kautta voi tilintarkastaja raportoida luotettavalla tavalla seikoista, jotka ovat tulleet

ilmi tarkastustoimenpiteitä suoritettaessa eikä tilintarkastajan tarvitse viitata tilintarkastuskertomuksessa annettuun pöytäkirjaan. Pöytäkirja sisältää useimmiten kirjanpidon ja hallinnon käytännön hoitamiseen liittyviä asioita, joiden saattaminen vastuuelimen tietoon on tärkeää, jotta virheet tai puutteet saadaan korjatuksi pikaisesti. Mikäli näitä seikkoja ei ole käsitelty tai hoidettu asianmukaisesti kuntoon, huomauttaa tilintarkastaja näistä tilintarkastuskertomuksella. Tilintarkastaja voi raportoida tilintarkastuspöytäkirjan muodossa tilikauden aikana tai tilinpäätöksen tarkastamisen yhteydessä, mikäli hän katsoo sen tarpeelliseksi olosuhteet huomioon ottaen. Tilintarkastuspöytäkirjan otsikoinnista tulisi käydä ilmi, että se on tilintarkastuslain tarkoittama tilintarkastuspöytäkirja. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 407-408; Tomperi 2016, 167).

Edellisten raporttien lisäksi tilintarkastaja voi antaa tarvittaessa tilintarkastusmuistion, jossa käsitellään asioita, joita ei ole nostettu esille tilintarkastuskertomuksella tai -pöytäkirjalla. Muistion laatimisen ajankohta perustuu tilintarkastajan harkintaan, ja ajankohtaan vaikuttaa myös, millainen aikataulu tilikauden aikaisella tarkastuksella on. Tarkastuskohdetta koskeva sääntely voi vaikuttaa muistion laatimisen ajankohtaan. Tilintarkastusmuistiossa on tyypillisesti kuvaus tarkastustoimenpiteistä ja -havainnoista sekä niihin perustuviin johtopäätöksiin ja suosituksiin toimenpiteistä, joihin tarkastuskohteen tulisi ryhtyä. Muistioon on olennaista sisällyttää tieto siitä, että se on osa tilintarkastajan raportointia. Tilintarkastaja seuraa, onko muistiossa nostettuihin seikkoihin ryhdytty toimenpiteisiin – mikäli näin ei ole, huomauttaa tilintarkastaja tästä tilintarkastuskertomuksella. Tilintarkastuspöytäkirjan tavoin tilintarkastusmuistio ei ole julkinen asiakirja, vaan tarkastuskohteen hallitukselle tai vastaavalle toimielimelle osoitettu sisäinen asiakirja (Horsmanheimo & Steiner 2017, 411-412).

Tilintarkastaja voi myös raportoida suullisesti, mutta tästä raportin muodosta ei ole samankaltaista sääntelyä tilintarkastuslaissa kuin kirjallisessa raportoinnissa (Horsmanheimo & Steiner 2017, 413). Suullinen raportointi on tilintarkastuksen kannalta toissijaista eikä se voi korvata kirjallista raportointia, vaan se voi täydentää ja selventää kirjallista raportointia. Suullista raportointia voidaan antaa eri henkilöille riippuen raportoitavan aiheen sisällöstä ja luonteesta – tilintarkastaja harkitsee, missä laajuudessa hän raportoi suullisesti tai kirjallisesti. Yhtiökokouksissa tai vastaavissa kokouksissa tilintarkastajalla on puhevalta, jolloin tilintarkastajalla voi olla oikeus tai velvollisuus raportoida suullisesti paikalla olevalla yleisölle. Tilintarkastajan on selvennettävä kirjallista raportointia sitä pyydettyäessä, mutta suullisen raportoinnin rajat määräytyvät muutoin tilintarkastajan salassapitovelvollisuutta koskevan säännöksen perusteella (Horsmanheimo & Steiner 2017, 341). Tilintarkastajalla on myös muita raportointivaihtoehtoja kontekstista ja sääntelyistä riippuen, näistä esimerk-

kejä ovat muun muassa yhtiön perustamisen yhteydessä annettavat lausunnot osakepääoman maksusta tai apporttiomaisuuden antamisesta (Horsmanheimo & Steiner 2017, 418-420).

5 Tutkimuksen tulokset

5.1 Laadullinen tutkimusote ja sen hyödyntäminen

Tutkimuksessani on tarkoitus tutkia tilintarkastuksen sähköistymisen vaikutusta käytännön työhön tilintarkastajien näkökulmasta, kun taloushallinto sähköistyy. Kirjanpitoaineiston muuttaessa muotoaan, myöskin saadun aineiston eli datan käsittelytapa muuttuu. Tästä syystä otan selvää, miten datan käsittely on muuttunut matkan varrella ja pohdin myös, millainen on tilintarkastuksen tulevaisuus. Tutkimusaiheeni vuoksi luonnollisin tapa tutkia sitä on käyttää laadullista tutkimusmenetelmää. Lisäksi tutkimusaiheestani ei ole vielä saatavilla paljon kirjallisuutta ja tietoa – mitä vähemmän tiedetään tutkittavasta ilmiöstä, sitä luonnollisempaa on valita laadullinen tutkimusote. Laadullisen tutkimusotteen tavoitteena on ymmärtää tutkittavaa ilmiötä, ja se on myös usein hypoteesiton (Kananen 2015, 70; Vilkkä 2007). Toisaalta tutkimukseni keskittyy enemmän haastateltavien eli tässä tapauksessa tilintarkastajien suhtautumiseen ja kokemuksiin tilintarkastuksen sähköistymiseen, joten laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus palvelee tutkimuksen tarkoitustani paremmin. Lisäksi laadullisella tutkimuksella on tapa muokata itseään tutkimuksen aikana (Vilkkä 2007), etenkin haastattelujen edetessä, kun haastattelutavaksi valitsin strukturoimattoman haastattelun eli haastattelu on avoin ja tutkittavasta aiheesta keskustellaan vapaamuotoisesti (Kananen 2015, 145). Huolehdin kuitenkin, että haastattelun keskusteluaiheet pysyvät tutkimusongelmassani laatimalla etukäteen teemoja tutkittavan aiheen ympärille. Näiden perusteella johdattelen auktorisoitua tilintarkastajaa kertomaan omista kokemuksistaan ja mielipiteistään tilintarkastuksen sähköistymistä kohtaan eli suoritan teemahaastattelun (Kananen 2014, 71-72).

Haastateltavia auktorisoidut tilintarkastajat valitsin mukaan tutkimusjoukkoon siten, että osa on nykyisiä tai entisiä kolleegoitani tilintarkastusyhteisöstä, jossa toimin tilintarkastusassistenttina tällä hetkellä. Valtaosa tutkimusjoukon auktorisoiduista tilintarkastajista olivat kuitenkin minulle ennestään tuntemattomia. He valikoituivat mukaan tutkimukseen niin, että olemassa olevin tiedoin hain pienempien tilintarkastusyriyten sivuilta tarkoituksellisesti noin puolet sekä HT- että KHT-tilintarkastajia, jotta tutkimusjoukko olisi tutkintojen suhteen mahdollisimman tasapuolinen eivätkä vastaukset eivät painoittuisi liikaa, esimerkiksi HT-tilintarkastajien näkökulmaan. Tarkoituksellisesti kohdistin valintani pienempiin tilintarkastusyhtiöihin, sillä rajasin tutkimukseni koskemaan pääosin yksityisiä osakeyhtiöitä. Lisäksi pyrin siihen, että sukupuolijaukama ei painoittuisi liikaa kumpaakaan sukupuoleen. Huomioin myös haastateltavien valinnassa tilintarkastajan toimipaikan, sillä haluaisin haastatella kasvotusten, jotta saisin mahdollisimman paljon irti – siksi haastateltavat

sijaitsivat lähes kaikki pääkaupunkiseudulla yhtä lukuun ottamatta. Kun haluttu tutkimusjoukon rakenne oli selvä, lähetin valituille tilintarkastajille kyselyt (noin 10—12) halukkuudesta osallistua tutkimukseeni.

5.2 Tutkimukseen osallistuneet tilintarkastajat

Tutkimukseen osallistui kahdeksan tilintarkastajaa, joista puolet ovat KHT-tilintarkastajia ja loput HT-tilintarkastajia. Kellään haastateltavista ei ollut nykyisten HT- tai KHT-tutkinnon lisäksi JHT-tutkintoa. Tutkimusjoukon työkokemus tilintarkastusalalla vaihteli 3-20 vuoden välillä. Joukkoon mahtui muutama tilintarkastaja, joilla on muutaman vuoden kirjanpidon käytännön työkokemusta sekä niitä, joilla on taloushallinnon kokemusta lähemmäs 15 vuotta. Tällä hetkellä joukossa on yksi KHT- ja HT-tilintarkastaja, jotka toimivat yrittäjinä tilintarkastajina omassa yrityksessä. Loput kuusi tilintarkastajaa ovat parhaillaan tilintarkastusyhteisön palveluksessa.

Haastateltavien tilintarkastajien työtehtävät koostuivat vuotuisen lakisääteisen tilintarkastuksen lisäksi erilaisista viranomaislausunnoista, kuten TEKES – tai EU-rahankeräyslauseunnoista. Suurin osa tilintarkastajista tekevät vuosittaista tilintarkastusta säätiöille, asunto-osakeyhtiöille ja yksityisille osakeyhtiöille, mutta pääpainona ovat pienet ja keski-suuret osakeyhtiöt. Lisäksi osa oli tehnyt arvonmäärittystä yrityksille, avustanut yritysjärjestelyissä, pitänyt koulutuksia kirjanpitäjille sekä antaneet erilaisia neuvonta- ja konsultointipalveluja verotukseen ja yhteisölainsäädäntöön liittyen. Yksi KHT-tilintarkastaja kertoi myös olleensa mukana tilintarkastusyhteisönsä laatutyöskentelyssä eli parantamassa yhteisön tilintarkastajien työnlaatua, kuten esimerkiksi tarkastusdokumentaation tasoa. HT-tilintarkastaja kertoi olleensa vastuussa kehittämässä tilintarkastuksen työvälineitä omassa tilintarkastusyhteisössään. Kaikki haastateltavat olivat haastatteluhetkellä päävastuullisina tilintarkastajina vähintään yhdessä toimeksiannossa.

5.3 Tutkimustulokset

Tutkimusaineisto koostuu kahdeksan auktorisoidun tilintarkastajan haastatteluvastauksista. Haastatteluja ei nauhoitettu tutkimusta varten, vaan vastaukset kirjoitin ylös joko paperille tai haastattelukysymysten perään Microsoft Word -dokumenttiin nimeten jokaisen tiedoston haastateltavan nimellä. Lisäksi haastattelujen perustana käytin teoreettista viitekehystä, jotta osaisin paremmin keksiä tarkentavia lisäkysymyksiä. Haastattelujen jälkeen luin kaikki haastatteluvastaukset moneen otteeseen ja analysoin saatuja vastauksia eli selvitin, mitkä ilmiöön liittyviä asioita nousi esille eniten vastauksia. Suoritin teemahaastat-

telujen vastausten yhteismallistamisen eli päättelin saadusta aineistosta, mitkä ovat yleisimmät ilmiöt tutkimusongelmaan liittyen (Kananen 2015, 161), jonka jälkeen muodostin käsityksen tutkittavasta ilmiöstä kokonaisuudessaan. Haastattelut oli sovittu etukäteen joko puhelimitse tai sähköpostitse tilintarkastajan kanssa. Vähintään viikkoa ennen haastattelua, laitoin haastatteluteemat tilintarkastajalle sähköisesti mietiskeltäväksi, jotta tuleva haastattelu olisi entistä hedelmällisempi. Haastattelut tapahtuivat joko auktorisoidun tilintarkastajan toimitiloissa tai muualla rauhallisessa ympäristössä niin, että haastattelin ja tein muistiinpanoja yhtä lukuun ottamatta, sillä haastattelu suoritettiin puhelimitse. Haastattelujen aikana nousi paljon asioita esille, joten oli tärkeää osata erottaa tärkeimmät ja keskeisimmät asiat, jotka kirjata ylös. Haastattelut vaihtelivat paljon sisällöltään tai ilmapiiriltään johtuen tilintarkastajan kokemuksesta, iästä, luonteesta tai kysymykseen liittyvän osaamisen suhteen.

Tutkimusjoukkojen vastausten perusteella kaikissa tarkastettavissa yhteisössä harjoitettiin sähköistä taloushallintoa ja moni koki, että digitalisoitunutta taloushallintoa hyödynsivät lähes kaikki tarkastettavat yhteisöt, vastausten perusteella jopa 50 – 80 %. Osa tarkastuskohteista ovat ”hybridejä” eli ne hyödyntävät sähköisiä kirjanpidonjärjestelmiä vain tiettyjen prosessien osalta, kuten ostolaskujen ja maksatuksen osalta. Muu kirjanpidon aineisto, kuten hallituksen tai yhtiökokouksen pöytäkirjat säilytetään perinteisin keinoin tai muut kirjanpidon osaprosessit, kuten palkkahallinto hoidetaan puolimanuaalisesti.

Tutkimusjoukon vastauksista ilmeni, että heidän tarkastuskohteiden kokoluokat vaihtelivat liikevaihdoltaan noin 200 000 – 40 miljoonan välillä. Haastattelussa kysyttiin, vaikuttaako tarkastuskohteen koko luokka sähköisen taloushallinnon hyödyntämiseen. Vastoin Lahden ja Salmen (2014) käsitystä, että yhteisön suuruusluokalla ja sähköisen taloushallinnon hyödyntämisellä olisi suoraviivaista yhteyttä – tutkimusjoukon vastauksista ilmeni muita syitä tälle ilmiölle. Suurin osa haastatelluista koki, että tarkastuskohteen omistajan, ylimmän johdon tai hallituksen iällä on suurin merkitys taloushallinnon toteuttamistavalle. Mitä vanhempi sukupolvi oli päättämässä asiasta, sitä enemmän ei oltu halukkaita käyttämään sähköisiä kirjanpidonjärjestelmiä. Eräs HT-tilintarkastaja perusteli mielipidettään - vanhempi sukupolvi on tottunut selailemaan kirjanpidon aineistoja paperisina mapeista eli vanhat tavat ovat juuriutuneet heidän toimintaansa. Lisäksi vanhemman sukupolven henkilöiden atk-taidot eivät ole vahvimmillaan, minkä johdosta he eivät ole halukkaita ottamaan käyttöön sähköisiä kirjanpidonjärjestelmiä. Toinen tilintarkastaja totesi, että nuoremman sukupolven yrittäjät ja yhtiön johto haluavat saada koko ajan mahdollisimman ajantasaista tietoa yhtiön taloudellisesta tilanteesta, jolloin sähköiset kirjanpidonjärjestelmät ovat ehdoton kriteeri tilitoimiston valitsemiselle. Toisaalta tilitoimiston valinta ratkaisee myös

pitkälti, siirtykö yhtiö sähköisiin kirjanpidonjärjestelmiin vai säilytetäänkö kaikki tositemaineistot mapeissa. Nykyisin lähes kaikilla tilitoimistoilla on jokin kirjanpidonjärjestelmä käytössä, joko itse rakennettuna tai ostettuna palveluna, jolloin yhtiö sitoutuu kirjanpidonjärjestelmän käyttöön tilitoimistoa valitessaan.

Kustannusten säästö on yksi vahvimpia syitä, miksi pk-yritykset eivät ole halukkaita siirtymään sähköisiin kirjanpidonjärjestelmiin. Monille yrittäjille tai pienemmille yrityksille järjestelmistä aiheutuvat ylläpito- ja käyttökulut ovat kalliita liikevaihtoon tai siitä saatavaan hyötyyn nähden, sillä pienempien yritysten kirjanpidon aineistoa ei ole yhtä paljon kuin isommissa yrityksillä, joten arkistointilan tai muun resurssin säästö ei toteudu pienempien yritysten kohdalla. Pk-yrityksille on tällöin halvempaa hoitaa kirjanpito hyödyntämättä sähköisiä kirjanpidonjärjestelmiä. Lisäksi pienemmissä yrityksissä monesti ”kaikki hoidetaan itse” eikä tällöin koeta tarpeelliseksi ulkoistaa taloushallinnon palveluita muualle, etenkin jos yrittäjä osaa hoitaa oman yhtiönsä kirjanpitoa.

Eräs KHT-tilintarkastaja nosti esille, että toimiala voisi olla yksi syy, käytetäänkö yhteisössä kirjanpidonjärjestelmiä. Hän perusteli mielipidettään sillä, että osa toimialoista vaativat ns. liikkumarajapintaa. Kyseisillä aloilla saatetaan käyttää useampaa eri järjestelmää eri osakirjanpitoa varten, jolloin datan siirto voi olla mielekkäämpää näin tietyillä toimialoilla. Tällaisissa tilanteissa voi olla jopa helpompaa tyytyä perinteisempään taloushallintoon tai siirtää tietoa manuaalisesti järjestelmästä toiseen.

Tutkimuksessa kysyttiin, mitkä prosessit ovat yleisimmin digitalisoituneita. Tutkimusjoukon vastauksista nousi esille, että ostolaskut olivat lähes kaikissa tarkastuskohteissa digitaalisessa muodossa, sillä ne tulevat verkkolaskun kautta. Tämä tulos ei ollut yllättävä, sillä tulos oli samassa linjassa, kuten aikaisemmassa samasta aiheesta tutkineessa opinnäytetyössä (Juutinen 2013). Saatu tulos tukee myös teoreettista viitekehystä verkkolaskun käyttöä ja käsittelyä koskien (Lahti & Salmi 2014). Seuraavaksi yleisimmät automatisoidut prosessit olivat myyntilaskut, maksuliikenne sekä palkanlaskenta. Haastatteluissa mainittiin myös digitalisoituneiksi prosesseiksi asiatarkastus ja hyväksyminen, jaksotukset sekä viitenumeroiden kohdistaminen reskontriin.

Kysyttäessä tilintarkastajien kokemuksia koskien tarkastuskohteiden eri kirjanpidon järjestelmien käytön vaikutusta rutiinityöhön, osa tilintarkastajista totesivat, että uusien järjestelmien opettelu vie oman aikansa. Toisaalta osa koki, että jotkin käytettävistä järjestelmistä (kuten Procountor ja Netvisor) ovat yleisemmin käytössä monissa yhteisöissä, jolloin järjestelmät olivat tuttuja eivätkä ne vaikuttaneet rutiinitöihin, kuten ostolaskujen kierrätyksen

tarkastamiseen. Tärkeintä tilintarkastajien mukaan on opetella ymmärtää, kuinka eri järjestelmät toimivat ja kuinka järjestelmät palvelevat tarkastuskohteen liiketoimen tarpeita, minkä kautta voidaan muodostaa tarpeeksi kattava käsitys yksittäisen liiketapahtuman käsittelystä kirjanpitojärjestelmässä, mikä tukee Halosen ja Steinerin (2010) tietojärjestelmän tarkastuksen teoriaa. Monet haastateltavista kokivat, että ostolaskujen asiatarkastus ja hyväksyntä olivat helpompia tarkastaa sähköisissä järjestelmissä lokitietojen jäädessä järjestelmiin. Samalla tulee suorittaneeksi lakisääteiseen tilintarkastukseen kuuluvan hallinnon tarkastuksen tarkastamalla käyttäjäoikeudet ja yhteisön sisäisten kontrollien tarkastuksen. Tällaista tarkastusta suorittamalla tilintarkastaja voi varmistaa, etteivät johto tai muu vastaava elin voi ohittaa yhtiön kontroleja järjestelmien puitteissa (Halonen & Steiner 2010). Toisaalta kirjanpitojärjestelmissä vaaditaan tietyt rajaukset hakuuehtoihin tai tietty ”täppä” tulisi valita, jotta saadaan raportit, jotka antavat oikean ja riittävän kuvan yhteisön taloudellisesta tilanteesta. Nämä hidastavat tilintarkastajien rutiinyyötä erityisesti ensimmäistä tilikautta tarkastettaessa, kun järjestelmät eivät ole vielä tuttuja. Eräs HT-tilintarkastaja totesi, että tällaiset tilanteet rasittavat rutiinyyötä ja hänen tulee konsultoida kirjanpitäjää, joka oletetusti osaa käyttää järjestelmää, kuinka asetetaan oikeat rajaehdot.

HT-tilintarkastaja nosti myös esille, että tarkastuskohteen käyttämästä kirjanpito-ohjelmasta riippuen tilintarkastajalle katselu- tai käyttöoikeuksien myöntäminen voi aiheuttaa ylimääräisiä kustannuksia tarkastuskohteelle. Tällöin on tarkastuskohteen päättäjistä kiinni, annetaanko tilintarkastajalle nämä oikeudet koko tilikauden ajaksi vai pelkästään tilinpäätöksen tarkastuksen ajaksi. Lisäksi salasanat järjestelmiin voivat vaihdella tiheästi, jolloin tilintarkastajan tulee huolehtia tunnusten huolellisesta säilyttämisestä.

Tutkimusjoukolta kysyttiin, kuinka sähköistynyt taloushallinto on vaikuttanut heidän työhönsä sekä mitkä ovat sähköisen taloushallinnon hyötyjä ja haittoja tilintarkastajan näkökulmasta. Samanaikaisesti pyydettiin ottamaan kantaa datan käsittelyyn ja tarkastustehokkuuteen tilintarkastuksen sähköistyessä. Valtaosa haastateltavista korosti kirjanpitojärjestelmää käyttävien kirjanpitäjien ammattitaidon tärkeyttä – järjestelmät tukevat ja tehostavat sähköistä tilintarkastusta, mutta ne hidastavat käytännön työtä, mikäli järjestelmien takana toimiva henkilö käyttää järjestelmää väärin tai ei ymmärrä, kuinka kirjanpitojärjestelmä toimii. Monet haastateltavista tilintarkastajista perustelivat tätä sillä, että he ovat törmänneet tilanteisiin, joissa jokin kirjanpidon tositemite on unohdettu skannata tai liittää tiettyyn kirjanpidon tapahtumaan. Tositemiten tai jonkin muun epäselvän seikan selvittäminen vie heiltä runsaasti aikaa, mikä hidastaa tilintarkastusta eikä itse järjestelmän käyttö hidasta työntekoa. Haastatteluista korostui kirjanpitäjän vastuu sekä perinteistä että sähköistä taloushallintoa harjoitettaessa. Tositemiten numerointi ja järjestys mapeissa tulisi olla loogi-

nen ja vastaavasti sähköisissä järjestelmissä tulisi olla kaikki tositteet skannattuina ja liitetty oikean tapahtuman kohdalle, jotta säilyisi ns. ”audit trail” eli aukoton kirjausketju. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että voidaan johtaa tietty kirjanpidon kirjaukseen liittyvät yksittäiset tapahtumat ja tositteet kirjaukselta.

Haastateltavat totesivat myös, että suurimmat erot perinteistä taloushallintoa harjoittavien ja sähköistä taloushallintoa harjoittavien tarkastuskohteiden välillä ovat aikaan ja paikkaan sitomattomuus. Enää ei olla riippuvaisia kirjanpitäjän aikataulusta, milloin fyysinen tositemappi olisi valmis – nyt tilintarkastajat voivat suorittaa, esimerkiksi tositetarkastuksen milloin vain ja missä vain. Tarkastuskohteen taloudellista tilannetta voi seurata myös kätevästi koko ajan, sillä järjestelmiin voidaan kirjautua ja sieltä käsin saada ajantasaista tietoa yhtiön tilanteesta. Muutama haastateltavista nostivat huolensa kuitenkin esille siitä, että sähköistä tilintarkastusta harrastettaessa, unohdetaan helposti ns. psykologinen työ eli asiakkaan kasvokkain tapaaminen tai puhelimen kautta suoritettava haastattelu. Vuorovaikutus asiakkaan ja tilintarkastajan välillä jää helposti sähköpostin tai tilintarkastusraporttien, kuten tilintarkastuskertomuksen tai -muistion varaan. Eräs KHT-tilintarkastaja nosti esille vielä asiakkaan fyysisten tilojen visuaalisen havainnoinnin jäävän usein myös tekemättä sähköistä tilintarkastusta suoritettaessa. Tilintarkastajan on myös vaikea hahmottaa kokonaisuuksia, mikäli kirjanpitojärjestelmä on vieras eikä tunneta, kuinka se toimii tai miten data siirtyy eri järjestelmästä toiseen.

Sähköisistä järjestelmistä tilintarkastaja hyötyy myös dokumentoitaessa, kun saatua materiaalia ei tarvitse enää erikseen skannata sekä tallettaa tilintarkastajien sähköisiin arkistoihin. Suurin osa haastateltavista totesivat, että on kätevää ja luontoa säästävää tehdä tilintarkastusmerkinnät suoraan kirjanpitojärjestelmistä ajettuihin dokumentteihin. On myös helpompaa käyttää ”leikkaa ja liimaa -toimintoa” tarvittaessa työpapereihin useita eri dokumentteja yhdisteltäessä. Sähköisistä kirjanpidon järjestelmistä ajettut raportit, jotka voidaan saada suoraan Microsoft Excel -muodossa tai se on muunnettavissa Excel -muotoon helpottavat tilintarkastajia tekemään erilaisia analyyskejä, joista tavallisin on analyttinen tarkastus eli suhdelukujen tunnistaminen. Huomionarvoista on tilintarkastajien esille nostama seikka, ovatko tilintarkastajien itse tulostamat raportit järjestelmistä valideja eli paikkansa pitäviä vai puuttuuko raportista jokin tietty rajatekijä tai onko raportti valmis. Kun raportteja voi hakea, milloin tahansa, tilintarkastaja ei voi tietää varmasti, onko raportti valmis vai muutamia kirjauksia vaille. Eräs tilintarkastaja totesi, että hän oli kerran ajanut tuloslaskelman ja taseen kirjanpitojärjestelmästä samaan aikaan, kun kirjanpitäjä oli lisäämässä kirjauksia tietylle kuukaudelle. Tästä syystä hänen tuloslaskelman tilikauden tulos tietyltä kuukaudelta ei täsmännyt taseen tuloksen kanssa. Eräs HT-tilintarkastaja mainitsi myös, että myyntisaamisten ja ostovelkojen tarkastukseen ei tarvitse käyttää aikaa ja resursseja

lähettämällä kolmannelle osapuolelle saldovahvistuspyyntöjä, mikäli luotetaan kirjanpito-ohjelmiin ohjattuihin sähköisiin tiliotteisiin. Voidaan helposti tarkastaa maksatus tilinpäätöspäivän jälkeen ja varmistua sitä kautta saldojen kuranttiudesta tilinpäätöshetkellä.

Moni haastateltavista totesi myös, että on helppoa tehdä kirjanpitojärjestelmässä täsmähakuja, jolloin saadaan haluttu tosite eikä tarvitse käyttää aikaa useamman mapin selailuun. Haastatteluissa nostettiin myös esille tositteiden selausten helppous ja niihin liittyvien kirjausten tarkempi porautuminen sähköisissä kirjanpitojärjestelmissä. Muutama haastateltavista suosi kuitenkin pienempien tarkastuskohteiden tilintarkastuksen perinteisistä mapeista, sillä he kokivat sen nopeammaksi kuin porautumalla yhtiön kirjanpitoon sähköisesti, kun tapahtumia oli vain mapillisen verran. Aikaa säästyy myös, kun ei tarvitse matkustaa tarkastuskohteen toimistolle asti mappeja tarkastamaan, mikä pienentää tilintarkastuksen kuluja.

Osa haastateltavista oli sitä mieltä, että taloushallinnon muoto ei vaikuta tilintarkastuksen olennaisen ja virheen puutteen riskin arviointiin, sillä kirjanpito tehdään kuitenkin samalla tavalla. Jälleen kerran korostuivat kirjanpitäjien kirjanpitojärjestelmien vastuu tositteiden talletuksessa sekä yleisesti kirjanpidon laadimisesta sekä perinteisessä että sähköisessä taloushallinnossa. Väärinkäytöksiä voidaan harjoittaa riippumatta taloushallinnon tavasta. Muutama tutkimusjoukosta koki kuitenkin, että kirjanpitojärjestelmissä väärinkäytöksen riski kasvaa, mikäli kirjanpitojärjestelmä ei ole rakennettu ”oikein”. Tilanteessa, jossa järjestelmä ei vaadi, esimerkiksi laskulle hyväksyjää ja tarkastajaa ennen maksatusta – muodostaa ison riskin tarkastuskohteen varojen väärinkäytökselle. Lisäksi, jotkin toimialat vaativat monimutkaisuutensa vuoksi omat järjestelmänsä, jolloin väärinkäytöksille on suurempi mahdollisuus itse rakennetussa järjestelmässä. Sähköisessä kirjanpitojärjestelmässä on myös matalampi kynnys hyväksyä laskut eikä niitä välttämättä katsota yhtä tarkasti kuin paperista laskua, joka pitäisi allekirjoittaa fyysisesti. Onneksi monet järjestelmät on rakennettu siten, että niihin jäävät lokitiedot kaikista muutoksista kirjanpidossa, mikä helpottaa tarkastustyötä epämääräisiä laskun maksatuksia selvittäessä. Eräs HT-tilintarkastaja nosti esille, että järjestelmät voivat laskea, esimerkiksi poistot tai verohallinnolle tilitettävän arvonlisäveron automaattisesti, jolloin tarkastus helpottuu tilintarkastajan näkökulmasta – manuaalisesti syötettynä voi tapahtua näppäily- tai laskuvirheitä.

Tutkimuksessa kysyttiin tilintarkastuksen tulevaisuudesta digitalisoituvassa ympäristössä. Tilintarkastajat olivat yhtä mieltä siitä, että tilintarkastuksen sähköistyminen ja entistä enempi automatisaatio taloushallinnossa on kehityssuunta, joka lisääntyy ja kehittyy nykyisestä. Tämä kävi ilmi myös Hannamari Sivosen pro gradu -työssä (Sivonen 2016).

Enää pelkkä substanssiosaaminen tilintarkastuksessa eivät riitä, sillä tilintarkastajilta vaaditaan atk-taitojen ylläpitoa ja osaamista sekä kykyä oppia käyttämään erilaisia kirjanpitojärjestelmiä, kun taloushallinto sähköistyy ja digitalisaatiota hyödynnetään tilintarkastuksessa, kuten asiantuntija Riitta Laine ilmaisi asian Suomen Tilintarkastajat ry:n artikkelissaan (2017). Nykyisin ei ole saatavilla vielä mitään tietojärjestelmäkoulutusta kirjanpitojärjestelmiin, vaan järjestelmän opettelun vastuu on tilintarkastajalla itsellään. Muutaman vuoden päästä tilintarkastus- ja kirjanpitoala tulevat käymään läpi sukupolven vaihdoksen, jolloin sähköisen taloushallinnon harjoittaminen vahvistuu entisestään, sillä nuoremmalle sukupolvelle teknologia ja digitaalisuus ovat itsestään selviä asioita.

Tutkimusjoukko oli yhtä mieltä siitä, että robotiikan hyödyntäminen tilintarkastuksessa tulee olemaan väistämätön muutos. Miten ja milloin robotiikkaa tullaan hyödyntämään oli kuitenkin vielä mysteeri. Monet tilintarkastajista ennustivat kuitenkin, että robotiikan avulla numeroanalyysiä ei enää tehtäisi ja tilalle tulisivat samalla erilaiset data-analytiikan työvälineet. Tällöin tilintarkastajan ei tarvitsisi keskittyä lukujen analysointiin, vaan he voivat paneutua laatu-arviointiin, kuten tilinpäätöksen liitetietojen oikeellisuuteen ja sisältöön tai he voivat keskustella enemmän ylimmän johdon tai hallituksen kanssa – tuottamaan asiakkailleen lisäarvoa. Samaa mieltä on Suomen Tilintarkastajat ry:n hallituksen puheenjohtaja KHT Petri Kettunen, joka tuoreimmassa Profiitti -lehdessä (2017) kirjoittaa, että digitalisaatio lisää asiakaskohtaamista. Tulevaisuudessa lakisäätöisen tilintarkastuksen rinnalle syntyy myös uusia palvelutarpeita, kun automatisaation kautta syntyy paljon uusi datavirtoja ja järjestelmät tuottavat entistä enemmän tietoa – jolloin muutoksen myötä tilintarkastajan rooli muuttuu nykyisestä. Nykyisin tilintarkastajat analysoivat ja tarkastelevat tarkastuskohteen taloudellisia lukuja ”jälkikäteen”, mutta tulevaisuudessa tilintarkastaja voi analysoida tietoja reaaliaikaisesti ja ennustaa kätevästi poikkeamia (Kettunen, P. 2017., 6-9.; Ojala, P. 2017., 38-41.), jolloin konsultin rooli korostuu.

Edellytyksenä mahdollisimman tehokkaaseen robotiikan hyödyntämisen ja lukujen analysoimisen välillä olisivat kuitenkin kaikille yhteisöille ja säätiöille yhtenäiset tiedostomuodot, jotta robotiikkaa voitaisiin hyödyntää eri asiakirjoja vertailtaessa. Raporttien tulisi olla yhtenäisiä ja sanaston standardoituja, jotta tilintarkastajien työ helpottuisi – erään KHT -tilintarkastajan mukaan nykyisin samalla raportilla voi olla eri järjestelmissä erilaisia nimivariaatioita, jotka aiheuttavat hämmennystä tilintarkastusta suoritettaessa. Tuoreimpien tietojen mukaan kansainvälinen standardointityö tilintarkastusaineiston sisällön ja esitystavan määrittämiseksi on käynnissä - projektin virallinen nimi on ISO/PC 295 Audit Data Collection, jossa on tarkoituksena standardoida tilintarkastajien vakiomuotoisia aineistopyyntöjä asiakkaan tietojärjestelmistä riippumatta (Koskentalo, Ojala & Tahvanainen 2017, 42-45). Myöskin suunnitteilla oleva taloushallinnon järjestelmien tietojen standardointi TALTIO -

hanke helpottaisi tilintarkastajien työtä, jolloin Audit Data Collection yhdessä TALTION kanssa tehostaisivat tilintarkastusta, kunhan ensin saadaan vietyä eri alojen standardit ja määräykset käytännön tasolle järjestelmiin (Ojala 2017, 38-41).

Robottiikkaa hyödyntämällä voidaan myös erottaa isosta tositemassasta poikkeavuudet, joihin tilintarkastaja kiinnittäisi enemmän huomiota. Eräs KHT-tilintarkastaja toi esille, että robotti ei huomaisi virhettä, joka on taitavasti ”ujutettu” suuren massan joukkoon – tällaisen huomaa vain kokemuksen ja rutiinin kautta, ns. ”mututuntuman” tai aavistuksen kautta. Yksi KHT-tilintarkastajista nosti esille myös tekoälyn hyödyntämisen mahdollisuuden tilintarkastuksessa, mutta aiheesta hänelle ei ollut vahvempaa mielipidettä, sillä tekoäly on vielä suhteellisen nuori keksintö.

6 Johtopäätökset ja pohdinta

Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää, kuinka sähköistynyt taloushallinto vaikuttaa auktorisoitujen tilintarkastajien työhön, mitkä ovat sähköistyneen tilintarkastuksen hyötyjä tai haasteita perinteistä taloushallintoa harjoittavaan tarkastuskohteeseen nähden. Tavoitteena on myös ottaa selvää, kuinka tilintarkastettavan aineiston digitaalisuuden aste vaikuttaa data-analyysiin, ja millaiset ovat tilintarkastusalan tulevaisuudennäkymät tilintarkastajien mielestä. Tavoitteena oli saada noin 10-12 haastateltavaa auktorisoitua tilintarkastajaa haastateltavaksi tutkimusta varten, mutta mukaan osallistui kahdeksan tilintarkastajaa, vaikka kiinnostuksesta osallistua tutkimukseen ilmoittautui yhteensä kaikki kaksitoista, joilta kysyttiin kiinnostuksesta osallistua haastateltavaksi. Kaikkia auktorisoituja tilintarkastajia haastattelin kasvotusten yhtä lukuun ottamatta.

Tutkimuksen perusteella voidaan vetää johtopäätös, että sähköistä taloushallintoa hyödyntävät valtaosa tarkastuskohteista. Haastattelujen perusteella sähköistä taloushallintoa tullaan hyödyntämään entistä enemmän jatkossa, kun nuorempi sukupolvi lähtee taloushallinnon alalle. Täysin digitaalista taloushallintoa ei harjoittanut kuitenkaan vielä mikään haastateltavien tarkastuskohteista – vaan taloushallinnon osaprosessit, kuten osto- ja myyntilaskutukset, palkanmaksu ja maksuliikenne ovat digitalisoituja ja osalla ovat muut kirjanpidon prosessit vielä perinteisen ja sähköisen taloushallinnon välimuotoja, ns. hybridejä. Tämä kahden taloushallinnon tapojen siirtymävaihe tuo mukanaan omia haasteita tilintarkastukselle, sillä tilintarkastajan täytyy huomioida jokaisen tarkastuskohteen omat järjestelmät ja muokata niiden perusteella omia toimintatapoja tarkastuksen suorittamista varten.

Tilintarkastajien mielestä sähköinen taloushallinto helpottaa erityisesti tilintarkastuksen suunnittelua, sillä tarkastus ei ole paikka- tai aikasidonnainen. Tällöin tilikauden aikaista tarkastusta voi tehdä jo tilikauden aikana suorittamalla, esimerkiksi tosite- tai analyttistä tarkastusta, jolloin tilinpäätöksen tarkastuksessa voidaan keskittyä muihin tarkastustoimenpiteisiin. Suunnittelussa tulee kuitenkin huomioida sähköisen taloushallinnon kirjanpitojärjestelmien tuomat omat riskinsä ja jokaisen tarkastuskohteen järjestelmiin tulee perehtyä erikseen, jotta tarkastus voitaisiin suorittaa mahdollisimman tehokkaasti. Kontrollijärjestelmien tarkastusta osana hallinnon tarkastusta voidaan suorittaa tarkastamalla järjestelmien toimivuutta, tutkimalla käyttöoikeuksia ja -rooleja sekä järjestelmien lokitietoja, mitkä osaltaan helpottavat tilintarkastajan työtä.

Tutkimuksen tulokset viittasivat siihen, että yleisellä tasolla sähköinen taloushallinto lisää ja vähentää tilintarkastusriskiä – painopisteet vaihtelivat haastateltavien vastausten perusteella. Lähes kaikki korostivat kontrollien testauksen helppoutta ja kätevyyttä kirjanpitojärjestelmien kautta, mutta on olemassa järjestelmiä, jotka eivät vaadi mitään erityisiä kontroleja suorittaakseen tietyn toimenpiteen. Vastausten perusteella väärinkäytöksen riski on olemassa sekä perinteistä että sähköistä taloushallintoa harjoittavassa yhteisössä. Vastauksissa kirjanpitäjän tai muun kirjanpitojärjestelmän käyttäjän järjestelmän käytön vastuuta korostettiin useaan otteeseen suhteessa kirjanpidon antamaan oikeaan ja riittävään kuvaan yhteisön tai säätiön taloudellisesta tilanteesta.

Sähköisistä järjestelmistä voidaan, esimerkiksi ajaa raporteja ja hakea tositteita ajasta tai paikasta riippumatta, mikä korostui monessa vastauksessa. Digitaalisessa muodossa olevat asiakirjat ja raportit helpottavat tilintarkastajien datan käsittelyä, sillä esimerkiksi Exceliä hyödyntämällä voidaan laskea tunnuslukuja ja piirtää tarvittavia kaavioita tilintarkastajan avuksi. Suurempaa datamäärää on myös helpompaa työstää ja analysoida sähköisessä muodossa kuin paperipinoissa. Tehdyt havainnot voidaan merkitä suoraan sähköisessä muodossa olevaan asiakirjaan, joka voidaan arkistoida sellaisenaan suoraan tilintarkastajien sähköisiin arkistoihin dokumentaatiota varten. Samalla fyysistä arkistointitilaa säästyy.

Tilintarkastus muuttuu nykyisestä entistä enemmän sähköisempään suuntaan, kun sekä taloushallinnon että tilintarkastuksen järjestelmät kehittyvät paremmin sähköistä tilintarkastusta palvelemaan suuntaan. Tällä hetkellä molemmat alat käyvät läpi sähköistymisen ja digitalisaation murrosvaihetta, jolloin sähköinen tilintarkastus voi olla osittain jopa haasteellisempaa sähköisenä kuin perinteisellä tavalla suoritettuna. Robotiikan ja tekoälyn hyödyntäminen tulevaisuudessa tilintarkastuksessa on väistämätön muutos, joka oikein kehiteltynä voi helpottaa tilintarkastajien työtä vapauttaen henkilöresursseja laatutyöhön tai vuorovaikutukseen asiakkaan kanssa tuottaen tarkastuskohteelle lisäarvoa. Fischer (2017, 33-35) Tilisanomissa kirjoittaa myös samaan sävyyn, että robotiikan avulla voidaan karsia ylimääräisiä rutiineja ja työvaiheita, jolloin henkilöstö voi keskittyä laatutyöhön. Lisäksi tällä hetkellä kehityksen alla olevat taloushallinnon alan raportoinnin ja tilintarkastuksen aineistopyynnön standardointihankkeet tuovat oman hyötynsä sähköiseen tilintarkastukseen tulevaisuudessa edellyttäen, että alojen tarpeet ja voimassa olevat säännökset on huomioitu hankkeiden kehitysvaiheissa. Tekoälyn hyödyntäminen tilintarkastuksessa on kuitenkin tässä vaiheessa melko vieras ajatus, on todennäköisempää, että taloushallinnossa hyödynnetään tekoälyä Lahden ja Salmen (2014) ennusteen tavoin ennen sen soveltamista tilintarkastukseen. Atk-taitojen ylläpitämistä korostetaan tulevaisuudessa, ja eri-

tyisesti eri kirjanpitojärjestelmien käytön hallinnan tärkeys kasvaa entisestään. Vastauksista kävi ilmi tarpeesta lisätä koulutusta kirjanpitojärjestelmien käyttöä varten. Tilintarkastajien pätevyyden vaatimus olisi jatkossa tilintarkastukseen liittyvien säännösten hallinnan lisäksi myös atk - ja kirjanpitojärjestelmien käyttötaidot tutkintojärjestelmässä. Mikäli tilintarkastaja ei hallitse kirjanpito-ohjelmien käyttöä, lisää se tilintarkastusriskiä.

Opinnäytetyön alussa oletukseni oli, että sähköinen tilintarkastus ei välttämättä helpota tilintarkastustyötä, sillä itselläni on kokemusta tilintarkastuksesta tilintarkastusassistenttina. Oman kokemukseni perusteella tiedän, että järjestelmien käyttö voi hidastaa työntekoa, mikäli jokin tosite on unohtunut kirjanpitojärjestelmästä tai järjestelmä on hankala tai vieras. Toisaalta olen yhtä mieltä auktorisoitujen tilintarkastajien kanssa, että dokumentointi ja data-analyysi sekä arkistointi helpottuvat. Työperässä matkustaminen myös vähenee, kun tarkastustyötä voi suorittaa etäisesti milloin vain. Tilintarkastus voi siis olla haastavampaa tiettyjä osa-alueita tarkastettaessa riippuen tarkastuskohteen toimialasta, käytetystä kirjanpitojärjestelmästä ja muista käytännön seikoista. Uskon kuitenkin, että tilintarkastus- ja kirjanpitoalan sähköistymisen sekä digitaalisen murrosvaiheen jälkeen järjestelmät ovat jo sen verran kehittyneitä, jolloin automatisaatio ja erilaiset data-analyysointijärjestelmät tulevat helpottamaan sähköistä tilintarkastusta. Myöskin järjestelmä- ja atk-koulutukset parantavat kirjanpitojärjestelmien käyttömukavuutta jatkossa.

Tilintarkastuksen sähköistyminen on vielä melko tuore aihe, josta ei ole vielä tarjolla runsaasti tietoa sillä, esimerkiksi kirjallisuutta aiheesta ei ole yhtä paljon tietoa olemassa kuin taloushallinnon sähköistymisestä. Tästä syystä aiheesta sain parhaiten tietoa haastatteleamalla auktorisoituja tilintarkastajia, joista suurin osa kannatti kuitenkin sähköistä tilintarkastusta huolimatta sen tuomista haasteista. Aiheen tuoreuden vuoksi tutkimuksessa on riski, että haastattelukysymyksistä jäi jotakin olennaista kysymättä tai johonkin olennaiseen tietoon ei perehdytty tarpeeksi syvällisesti. Toisaalta jouduin muokkaamaan ja tarkentamaan kysymyksiäni haastattelujen aikana, kun huomasin toisenlaisen lähestymistavan toimivammaksi, mikä on tyypillistä laadulliselle tutkimukselle (Vilka 2007). Tutkimusjoukon ikä ja tausta tulisi huomioida tutkimustulosten luotettavuutta arvioitaessa, sillä 2000-luvun alussa teknologia alkoi kehittymään ja haastateltujen tilintarkastajien keski-ikä on noin 35-45 vuotta eli he ovat verrattain nuoria tilintarkastajia. Heille teknologian hyödyntäminen työssä alkoi yleistymään 2000-luvun aikana, minkä johdosta moni tilintarkastajista piti sähköistä tilintarkastusta tehokkaana huolimatta sen tuomista riskeistä tai haasteista. Lisäksi osalla tilintarkastajilla on kokemusta neljän alan johtavan tilintarkastusyhteisön eli ns. Big 4 -yhteisöissä toimimisesta, mikä voi myös vaikuttaa sähköisen tilintarkastuksen puoltamiseen, sillä isommissa tilintarkastusyhteisöissä asiakaskunnan koko luokka

on suurempaa ja monet tarkastuskohteet voivat olla listayhtiöitä, jolloin isojen tarkastusmateriaalien läpikäyminen on helpompaa sähköisessä muodossa. Tutkimustuloksiin vaikuttavat myös itse valitsemani tilintarkastajat, joista lähes kaikki ovat pienemmistä tilintarkastusyhteisöistä, jolloin heidän tarkastuskohteensa vaikuttavat osaltaan kirjanpitojärjestelmien hyödyntämistarpeeseen ja täten heidän kokemuksiin sähköisen tilintarkastuksen hyödyistä ja haasteista.

Tutkimuksen tulokset eivät ole suoranaisesti yleistettävissä kaikkien tilintarkastajien tai tilintarkastusta avustavien toimihenkilöiden kokemuksiin sähköisestä tilintarkastuksesta, sillä tutkimusjoukko koostui kahdeksasta henkilöstä ja Patentti- ja rekisterihallituksen (PRH) vuoden 2015 Tilintarkastusalan markkinaseurantatiedon mukaan tilintarkastajarekisterissä oli 1543 rekisteröitynyttä tilintarkastajaa. Tästä syystä tutkimustuloksia arvioitaessa tulisi huomioida tutkimusjoukon määrä, vaikka laadullisessa tutkimuksessa keskiössä ovat tutkittavan ilmiön syvälinen perehtyminen (Kananen 2014 & Kananen 2015.).

Opinnäytetyöni haasteita olivat tutkimusjoukon kerääminen, sillä osa tilintarkastajista oli lupautunut osallistumaan tutkimukseeni, mutta he peruuttivat haastattelut tai jättivät vastaamatta yhteydenottopyyntöihini. Onneksi sain kuitenkin yli puolet suunnitellusta haastattelusta tehtyä. Haasteena oli myös viitekehysten kasaaminen, sillä tilintarkastuksen sähköistymisestä ei ole vielä olemassa tarpeeksi kirjallisuutta, mutta sain rakennettua teoreettista viitekehystä tilintarkastukseen ja sähköiseen taloushallintoon liittyvistä teoksista ja artikkeleista. Toisaalta hyödynsin aiempien lopputöiden lähdeluetteloa rakentaessani omaa tutkimustani.

Tilintarkastuksen sähköistyminen käy tällä hetkellä murrosvaihetta, joten mielestäni tämä tutkimusaihe vaatii syvällisempää tutkimusta muutaman vuoden päästä. Tällöin voidaan saada yksityiskohtaisemmat tutkimustulokset ja tilintarkastuksen sähköistyminen ilmiönä olisi tunnetumpi, jolloin kirjallisuutta tai kirjoituksia internetissä olisi enemmän. Tilintarkastajillakin on tuolloin enemmän kokemusta sähköisestä tilintarkastuksesta. Muutaman vuoden päästä lienee mahdollista todistaa robotiikan suorittamaa tilintarkastusta kokonaan tai osittain.

Lähteet

Code of Conduct 2013. Ehkäisevä vai paljastava kontrolli? Luettavissa: <http://www.co-deofconduct.fi/2013/02/01/ehkaiseva-vai-paljastava-kontrolli/>. Luettu: 3.9.2017.

EUR Lex. Access to European Union Law. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2006/43/EY. Luettavissa: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX%3A32006L0043>. Luettu: 22.10.2017.

Fischer, M. 2017. Ohjelmistorobotiikkaa haastaa organisaatiot. Tilisanomat, 33-35.

Hakala, S. 20.10.2017. HT-tilintarkastaja. Audit Rocks Oy. Haastattelu. Helsinki.

Halonen, Kaarina; Steiner, Maj-Lis. 2010. Tilintarkastus – Prosessi käytännössä. WSOYpro Oy. Helsinki.

Horsmanheimo, Pasi; Steiner, Maj-Lis. 2017. Tilintarkastus – Asiakkaan opas. Alma Talent. Helsinki.

ite wiki oy 2017. Sähköinen taloushallinto. Luettavissa: <https://www.itewiki.fi/opas/talous-hallinto/>. Luettu: 7.11.2017.

Juutinen, O. 2013. Sähköinen tilintarkastus. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu. Kaupan ja kulttuurin toimialan opinnäytetyö 2013- Luettavissa: https://theseus.fi/bitstream/handle/10024/63318/Juutinen_Outi.pdf?sequence=1. Luettu: 29.9.2017.

Kananen, Jorma. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä – Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Suomen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print Oy. Jyväskylä.

Kananen, Jorma. 2015. Opinnäytetyön kirjoittajan opas – Näin kirjoitan opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun. Suomen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print. Jyväskylä.

Kervinen, V. 10.10.2017. HT-tilintarkastaja. Tilintarkastusyhteisö Tiliextra Oy. Haastattelu. Helsinki.

Kettunen, P. 2017. Digitalisoitua tilintarkastus avain parempaan asiakaskokemukseen. Profiitti, 6-9.

Kirjanpitolaki. 30.12.1995/1336.

Korkeamäki, Ari-Matti. 2017. Tilintarkastuksen perusteet. Sanoma Pro Oy. Helsinki.

Koskentalo, E., Ojala, P. & Tahvanainen T. 2017. Kirjanpitoaineiston standardointi tehosta tilintarkastusta. Tilisanomat, 42-45.

Lahti, Sanna; Salminen, Tero P. 2014. Digitaalinen taloushallinto. Sanoma Pro Oy. Helsinki.

Mannila, T. 16.10.2017. KHT-tilintarkastaja. Tilintarkastusyhteisö BDO Oy. Haastattelu. Helsinki.

Ojala, P. 2017. Data-analytiikka suurissa tilintarkastustoimeksiannoissa. Profiitti, 38-41.

Osakeyhtiölaki. 21.7.2006/624.

Palomäki, M. 10.10.2017. HT-tilintarkastaja. PRV-Talous Oy. Haastattelu. Helsinki.

Prepula, J. 10.10.2017. HT-tilintarkastaja. Tilintarkastusyhteisö Tiliextra Oy. Haastattelu. Helsinki.

Patentti- ja rekisterihallitus 2015. Tilintarkastusvalvonta. Luettavissa:

https://www.prh.fi/stc/attachments/tilintarkastusvalvonta/Market_monitoring_yhteenvetora-portti.pdf. Luettu: 12.11.2017.

Pursiainen, M. 20.10.2017. KHT-tilintarkastaja. Tilintarkastusyhteisö RSM Finland Oy. Puhe-
linhaastattelu. Helsinki.

Rantala, T. 26.10.2017. KHT-tilintarkastaja. Tilintarkastusyhteisö PricewaterhouseCoopers Oy. Haastattelu. Helsinki.

Rusanen, E. 19.10.2017. KHT-tilintarkastaja. Finanssinerot Oy. Haastattelu. Vantaa.

Sivonen, H. 2016. Sähköisen taloushallinnon kehityksen merkitys tilintarkastuksessa. Jyväskylän Yliopisto. Kauppakorkeakoulu. Pro gradu-tutkielma 2016. Jyväskylä. Luettavissa: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/49989/URN:NBN:fi:jyu-201605302773.pdf?sequence=1>. Luettu: 28.9.2017.

Suomen Tilintarkastajat ry 2016. Tilintarkastajan raportointi 2016. Kertomukset, lausunnot ja muut asiakirjat. ST-Akatemia Oy. Helsinki.

Suomen Tilintarkastajat ry 2017a. Haluatko tilintarkastajaksi? Luettavissa: <https://www.suomentilintarkastajat.fi/tilintarkastus/haluatko-tilintarkastajaksi>. Luettu: 27.8.2017.

Suomen Tilintarkastajat ry 2017b. Kuka tilintarkastuksen tekee? Luettavissa: <https://www.suomentilintarkastajat.fi/tilintarkastus/kuka-tilintarkastuksen-tekee>. Luettu: 27.8.2017.

Suomen Tilintarkastajat ry 2017c. Mitä tilintarkastus on? Luettavissa: <https://www.suomentilintarkastajat.fi/tilintarkastus/mita-tilintarkastus-on>. Luettu: 27.8.2017.

Suomen Tilintarkastajat ry 2017d. Tilintarkastuslaki. Luettavissa: <https://www.suomentilintarkastajat.fi/tilintarkastus/miksi-tilintarkastus-tehdaan/saantelyhankkeet/tilintarkastuslaki>. Luettu: 27.8.2017.

Suomen Tilintarkastajat ry 2017e. Tilintarkastuslain muutosten jatkovalmistelu etenee. Luettavissa: <https://www.suomentilintarkastajat.fi/nakoaloja/blogi-tilintarkastuksen-asiantuntijat/tilintarkastuslain-muutosten-jatkovalmistelu-etenee>. Luettu: 24.9.2017.

Suomen Tilintarkastajat ry 2017f. Tilintarkastajat ja sähköinen taloushallinto: missä mennään? Luettavissa: <https://www.suomentilintarkastajat.fi/blogi/blogi-tilintarkastuksen-asiantuntijat/tilintarkastajat-ja-sahkoinen-taloushallinto-missa-mennaan>. Luettu: 19.8.2017.

Suomen Tilintarkastajat ry 2017g. Uudistunut tilintarkastuslaki voimaan 19.8.2016. Luettavissa: <https://www.suomentilintarkastajat.fi/nakoaloja/artikkelit-tilintarkastus/uudistunut-tilintarkastuslaki-voimaan-19.8.2016>. Luettu: 24.9.2017.

Taloushallintoliitto 2017a. Asiakkaan tilitoimistossa. Luettavissa: <https://taloushallintoliitto.fi/tilitoimistoasiointi/asiakkaana-tilitoimistossa>. Luettu: 8.11.2017.

Taloushallintoliitto 2017b. Liiketapahtumat kirjanpitoon; pääkirjanpito. Luettavissa: <https://taloushallintoliitto.fi/kirjanpidon-abc-mita-iokaisen-tulisi-tietaa-kirjanpidosta/kirjanpidon-menetelma-liiketapahtumat-ai-0>. Luettu: 24.9.2017.

Talousterveys 2016. Mitä on sähköinen taloushallinto? Luettavissa: <https://www.talousterveys.fi/mita-on-sahkoinen-taloushallinto/>. Luettu: 11.11.2017.

Tilintarkastuslaki 18.9.2015/1141.

Tomperi, Soile. 2016. Tilintarkastus – Normeista käytäntöön. Otavan Kirjapaino Oy. Keuruu.

Vilka, H. 2007. Tutki ja mittaa. Määrällisen tutkimuksen tulokset. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki. Luettavissa: <http://hanna.vilka.fi/wp-content/uploads/2014/02/Tutki-ja-mittaa.pdf>. Luettu: 30.9.2017.

Yrittäjät 2014. Sähköinen taloushallinto. Luettavissa: <https://www.yrittajat.fi/yrittajan-abc/taloushallinto-ja-maksut/taloushallinto/sahkoinen-taloushallinto-317818#>. Luettu: 11.11.2017.

Liitteet

Liite 1. Haastattelukysymykset

Tilintarkastuksen sähköistyminen

Haastateltavan taustatiedot

1. Saako nimesi julkaista opinnäytetyössä?
1.1 Nimi Kyllä/Ei

2. Tutkinto a) HT / HTM
b) KHT
c) JHT / JHTT

3. Tutkinto suoritettu vuosi _____

4. Big Four -yhteisössä työskentely (nyt tai aikaisemmin) Kyllä/Ei

5. Lyhyt kuvaus työkokemuksesta. Lyhyt kuvaus työtehtävistä / vastuualueista tilintarkastajana.

Asiakkuudet ja niiden taloushallinnon sähköistymisen vaihe

6. Kuinka suuri osa tarkastettavista yhteisöistä hyödyntävät sähköistä taloushallintoa?

7. Minkä kokoisia tarkastettavat yhteisöt ovat? Millainen yhteys mielestäsi on yhteisön kokoluokan ja sähköisen taloushallinnon hyödyntämisen välillä?

8. Mitkä taloushallinnon prosessit ovat tyypillisimmin tarkastamasi yhteisöjen kirjanpidossa digitalisoituneita?

9. Onko tarkastettavilla yhteisöillä käytössä jokin kirjanpidonjärjestelmä (esim. Procountor...)?

10. Mitkä ovat mielestäsi kirjanpidonjärjestelmien suurimmat hyödyt/haitat?

Sähköisen taloushallinnon vaikutus tilintarkastajien työhön

11. Onko perinteisen ja sähköistyneen tilintarkastustyön välillä eroja tarkastustyötä suoritettaessa? Miten tilintarkastuksen työtavat ovat muuttuneet käytännössä? Hyödyt ja haitat?

12. Miten eri ohjelmien käyttö vaikuttaa rutiinityöhön?

13. Miten saadun datan käsittely on muuttunut tilintarkastuksen sähköistyessä?

14. Miten sähköinen taloushallinto vaikuttaa tilintarkastuksen tarkastustehokkuuteen?
15. Onko sähköistyneellä tilintarkastuksella tilintarkastuksen kuluja lisäävä vai vähentävä vaikutus?

Riskin huomiointi tilintarkastuksen sähköistyessä

16. Kuinka arvioidaan olennaisen virheen ja puutteen riski tilintarkastuksen suunnitteluvaiheessa perinteistä taloushallintoa harjoittavan tarkastuskohteen ja sähköistä taloushallintoa harjoittavan tarkastuskohteen välillä?
17. Onko riski mielestäsi suurempi perinteisessä tilintarkastuskohteessa vai sähköistä taloushallintoa hyödyntävässä tarkastuskohteessa?
18. Miten sähköisten kirjanpitojärjestelmien hyödyntäminen vaikuttaa mielestäsi tilintarkastusriskin arviointiin?
19. Mitkä haasteet / uhat ovat mielestäsi suurimmat sähköistyneessä tilintarkastuksessa?

Tilintarkastuksen tulevaisuus digitalisoituvassa ympäristössä

20. Millainen vaikutus tilintarkastuksen sähköistymisellä on tilintarkastajan kompetenssiin? Edellyttääkö mielestäsi sähköinen tilintarkastus uusia ominaisuuksia tilintarkastajalta?
21. Millaiset tulevaisuudennäkymät sinulla on sähköistyneelle tilintarkastukselle?
22. Millainen on mielestäsi robotiikan vaikutus tilintarkastusalaan?